



Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERK EN CONFESSIE I

Lezing, gehouden voor de cunus 'Van Gisteren naar Morgen

De jaren dertig van deze eeuw waren op allerlei gebied bewogen jaren, politiek, maatschappelijk en kerkelijk. Drs. H. Veldman heeft in zijn uitvoerige schets daarvan een voortreffelijk overzicht gegeven. Het kan uiteraard niet de bedoeling zijn daarvan een herhaling te geven. Daarom zou ik deze tien jaren onder een bepaald gezichtspunt willen belichten, en wel onder dat van 'Kerk en confessie'. Het springende punt is namelijk telkens weer, hoe we de verhouding tussen de kerk en de gereformeerde belijdenisgeschriften moeten bezien. De hier geboden cursus draagt de titel 'Van Gisteren naar Morgen'. De bedoeling is kennelijk om de actualiteiten van wat in het verleden is gebeurd in het heden te schetsen, met het oog op de toekomst. Welnu, vandaag is onder ons opnieuw de discussie aan de orde over de vraag, of confessioneel en kerkelijk van elkaar gescheiden kunnen worden. Daarbij is de

vraagstelling: wanneer we confessioneel één zijn en kerkelijk verdeeld, hoe dienen we dit in te schatten? Dit is geen nieuwe vraag, want in het begin van de jaren dertig kwam deze zaak heel indringend aan de orde.

Confessie zonder kerk

In de vorige schets werd breed op de zaak-Geelkerken ingegaan. Dr. J.G. Geelkerken werd door de synode van Assen 1926 veroordeeld, omdat hij afweek van Schrift en belijdenis in zijn kijk op de eerste hoofdstukken van het boek Genesis. Velen zijn hem gevolgd en vormden de Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband, die in 1946 overgingen naar de Nederlandse Hervormde Kerk. Maar wellicht nog meer van zijn medestanders zijn in de Gereformeerde Kerken in de jaren dertig achtergebleven en bleven hun invloed uitoefenen. Dit werd al gauw gesignaleerd door ds. K. Schilder, die in *De Reformatie* van 31 juli 1931 schreef: al zou de kerkelijke beweging van hen die tot het Hersteld Verband behoren doodlopen, *'toch blijft de "geest" werken*. Die "geest" zal doorwerken in onze scholen, in onze studentenwereld, in de verschillende bladen en blaadjes, waarvan er nog heel wat geboorten te

HOOFDARTIKEL

Kerk en confessie

W.G. de Vries

UIT DE SCHRIF

Geen rust

R. Heida

KERKELIJKLEVEN

De Evangelische Beweging I

W.G. de Vries

OP MAAT

Maarten 't Hart en de kinderdoop

H. Folkers

MUZIEK

Waar God zijn naam doet gedenken... I

j. Smelik

Geloof en wetenschap in de Gouden Eeuw I

P. Barernan

KERKELIJKLEVEN

Handboek 1994

B. Luiten

PERSSCHOUW

W.G. de Vries/G.J. van Middelkoop

wachten staan'. Hij ziet de toekomst van de Gereformeerde Kerken dan ook donker in. Volgens hem verschillen deze medestanders van Geelkerken in hun **denkmethode** niet van de vrijzinnigheid, maar ze nestelen zich wel in allerlei gereformeerde organen. Hij schrijft dan: 'En intussen gaan de jaren verder en wordt het gereformeerde kleed van de motten gegeten. **De strijd begint pas**'.

Nu, over deze strijd willen we het allereerst hebben. In deze jaren ontwikkelde dr. V. Hepp, de opvolger van dr. H. Bavinck als dogmaticus aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, het plan voor een Bond van Calvinisten, niet alleen nationaal, maar ook internationaal.

Zijn uitgangspunt was daarbij, dat het wel nooit zover zal komen dat alle gelovigen kerkelijk één worden. Daarom wil hij zijn krachten wijden aan een buiten-kerkelijke en toch geestelijk-christelijke samenwerking. Hij zoekt deze op basis van de gereformeerde belijdenis, maar daarbij moet aan alle kerkelijke verschillen de toegang ontzegd worden. Wel spreekt de belijdenis over de kerk, maar kerkelijke verschillen raken slechts de uitleg van de belijdenis en niet de belijdenis zelf. Dit standpunt ligt in de lijn van ons opschrift boven dit onderdeel: confessie zonder kerk.

Daarmee ging Hepp geheel in de lijn van dr. Abraham Kuyper, die ook als ideaal had voorgestaan dat het Calvinisme zich van elke kerkelijke kleur moest ontdoen. Dus: wel confessie, maar geen kerk. 'Juist niet als in enge kring kerkelijk, maar als verschijnsel van **algemene betekenis** heb ik u het Calvinisme der historie aangeprezen', schrijft Kuyper.¹

Nu was echter dr. J.G. Geelkerken veroordeeld als een die tekort doet aan het gezag van Gods Woord. Dus als

niet-calvinist. Volgens Kuyper en ook volgens Hepp, erkent het Calvinisme 'de allesbeheersende betekenis van de Heilige **Schrift**'.² Maar dat was juist in geding in de zaak-Geelkerken. Deze zaak raakte ook de VU, want vier docenten hadden de zijde van Geelkerken gekozen. Konden zij dan aan deze Universiteit verbonden blijven? Zelfs Colijn, een van de promotoren van de Calvinistenbond, heeft zich met deze zaak moeten bezighouden. Hij dacht de oplossing in deze richting te moeten zoeken: 'Zuiver kerkistische strevingen moeten buiten onze deuren worden gehouden en van ketterjagerij moeten wij verre **blijven**'.³ Hepp onderstreepte dit door in **De Reformatie** op te merken dat de VU geen kerkelijke instelling is en dat de uitspraak van Assen voor haar niet bindend is. Volgens hem hoeft men niet aan zijn hartelijke instemming met de synode van Assen te twijfelen. 'Wij mogen echter geen standpunt innemen dan dat zij als kerkelijke uitspraken voor de universiteit niet **geld**en'.⁴

Dit zelfde standpunt paste Hepp op de Calvinistenbond toe, waarvoor ook aanhangers van Geelkerken waren uitgenodigd. Hij stelde het zo: 'De bond stelt zich niet op gereformeerd-kerkelijke, maar op gereformeerd-konfessionele basis'. Daarmee wordt de confessie dus in zekere zin losgemaakt van de kerk, dus: confessie zonder kerk. Een onderscheid of tegenstelling, die u vandaag ook vaak tegenkomt: het gaat om confessionele eenheid, die (nog) niet kerkelijke eenheid inhoudt. Hepp schrijft dan ook dat samenwerking met gereformeerden uit andere kerken onmogelijk wordt, wanneer men geen onderscheid maakt tussen gereformeerd confessioneel en gereformeerd kerkelijk. Daarentegen noemde K. Schilder de Calvinistenbond een misgeboorte, juist vanwege deze onderscheiding. Hij begon dan ook in **De Reformatie**, met goedvinden van de andere redacteurs, Hepp op dit punt te bestrijden. Mensen die op kerkelijk terrein als niet-confessioneel veroordeeld zijn, kan men op basis van diezelfde confessie niet binnen de Calvinistenbond als gereformeerd aanvaarden. Daarin viel zo goed als de hele gereformeerde pers Schilder bij. 'Bijna allen, die in kerkelijke bladen schrijven, hebben zich toen ter tijd tegen die Calvinistenbond verklaard', aldus ds. Joh. Rietberg in **De Wachter**.⁵ De argumentatie van Schilder werd door ongeveer allen gedeeld. Deze kan samengevat worden in de uitspraak van de oud-hoogleraar L. Lindeboom. Tegenover de verdediging van de bond: het gaat om **confessionele**, niet om **kerkelijke** eenheid, schreef hij: 'Vergis ik mij, of komt in dat excuus, neen, die toelichting, de kankerplek van het program open en bloot aan den dag? Zo maakt men de kerk los van de Confessie. Men moet beginnen de artikelen over de Kerk (27-32) op zijde te zetten. Hoe **kunnen** zij die het ambt aller gelovigen naar art. 28 belijden op **confessioneele** grondslag samenwerken met hen die de gereformeerde belijdenis **van de Kerk** ontkennen of **verloochenen**?'⁶

Hier trekt Lindeboom de lijn door die hij al veel eerder tegenover Kuyper had uitgezet bij de oprichting van de VU: 'Ook gij wilt de Gereformeerde Belijdenis **eeren** en bij het volk in eere brengen. Maar gij kunt en moogt en wilt toch

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. ALTH. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK

REDACTIE-ASSISTENT:

W. L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138.8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24.8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V. Postrekening 406040 t.n.v.,

De Reformatie, Goes, Postbus 25.4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591

ABONNEMENT

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland).

Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).



De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (05210) 15946

ADVERTENTIES

Prijs f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit d't blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

immers ook niet Art. 27-32 er uit lichten? Gij zult toch niet zeggen, dat die artikelen nevenzaken **betreffen**?⁷

Zaken en vragen, die ook vandaag weer aan de orde zijn op meer dan een gebied.

Nu kan men zeggen, en het is ook door meer dan een schrandere hoorder op de studieavondengezegd: Ja maar, Geelkerken **wàs** in zijn schriftopvatting niet een calvinist. Voor hem kan dus de formule: confessie zonder kerk niet gelden. Hij deed immers tekort aan de confessie! Maar als je in de praktijk confessioneel betrouwbare christenen ontmoet, die alleen in **kerkkeus** verschillen, is het dan niet mogelijk te zeggen: confessioneel zijn we één, al verschillen we (helaas) in kerkkeuze?

In de eerste plaats wil ik daartegenover opmerken, dat in het voorgaande citaat van Lindeboom ook uitgegaan werd van aanvaarding van de Schrift als Gods Woord. Toch bleef hij de kernvraag stellen: kan iemand de kerkelijke keuze daarvan losmaken?

In de tweede plaats wil ik opmerken, dat de probleemstelling als zodanig niet klopt. Kort na de Vrijmaking, in **1946**, werd het blad *Eenigheid des geloofs* opgericht, waarin leden uit de synodale, christelijke gereformeerde en vrijgemaakte kerken samengingen. K. Schilder wees er toen op dat deze eenheid in het geloof niet alleen in woorden, maar ook in daden moet blijken. Want eenheid van het geloof betekent niet dat we samen een gezamenlijke 'gedachtencyclus' kennen, maar houdt in 'dat wij allen tezamen één lichaam zijn en zulks niet **alleen** met woorden, doch **ook met de daad jegens elkander bewijzen**'. Met andere woorden: eenheid in geloof valt niet te scheiden van eenheid in de kerk. Precies de zaak die Lindeboom aan de orde stelde en die verder ook de gemoeieren bezig zou houden!

Studenten

Ook onder de studenten in de jaren dertig leefden deze zaken. Op **25 januari 1929** werd door de drie studentenorganisaties – de SSR aan de Rijksuniversiteiten, NDDD aan de **W** en FQI te Kampen – uitgesproken dat leden van de kerken in Hersteld Verband een geestelijke stroming vertegenwoordigen, die in strijd komt met de beginselen van de Reformatie en daarom niet als **gelijkberechtigd** op de congressen kunnen worden ontvangen.

Hierdoor ontstond een breuk en vormde zich de *Calvinistische Studenten Beweging*. Schilder noemde het ontstaan van deze beweging een stap in de goede richting. Maar hij betwijfelde of deze helemaal tot een goed einde zou leiden. Dat goede einde zal volgens hem pas bereikt zijn, 'als het woord "interkerkelijk" geschrapt is, en dus het goede werk, dat deze CSB ongetwijfeld beter dan de oude nastreven kan, zal wezen "vrijgemaakt" van 't JUK der interkerkelijkheid; een juk, hetwelk niemand tot nu toe heeft kunnen **dragen**'.⁸

Schilder achtte bekering in kerkelijke zin door God nodig. De voorgestane interkerkelijkheid betekende volgens hem in feite veel-kerkelijkheid. Immers, neemt men de term letterlijk, dan moet onder 'kerk' hetzelfde verstaan

worden en zou men deze uitdrukking eigenlijk alleen maar kunnen hanteren voor de onderlinge omgang in één kerkverband van kerken die elkaar als zusterkerken **erkennen**.⁹ Maar in de praktijk betekende het dat men uit bepaalde kerken mensen selecteerde, niet zozeer op grond van hun capaciteiten, maar omdat elke kerk evenredig vertegenwoordigd diende te zijn.¹⁰

Daarom tekende Schilder ook verzet aan tegen het gebruik van de term 'gereformeerde gezindte', een term die ook vandaag veel gebruikt wordt. Daarmee wordt een geheel van mensen aangeduid die zich presenteren met de gereformeerde belijdenis in de hand. Maar dan wel op **een of** andere manier geïnterpreteerd. Schilder noemt dit een mythisch begrip. Want **a** behoren ook mensen **toe**, die de confessie in haar grondgedachten **weerspreken**.¹¹ Kennelijk dacht hij hier aan leden van de kerken in Hersteld Verband.

Het gevolg van de massale kritiek in de Gereformeerde Kerken op de erkenning van de Hersteld Verbanders als gereformeerd, had tot gevolg dat de Bond van Calvinisten in Nederland niet van de grond kon komen. Men week uit naar het buitenland. Het gevolg van deze kritiek was ook, dat **Hepp** als redacteur van *De Reformatie* aftrad en later met een eigen blad kwam: *Credo*.

Maar toen een tweede internationaal congres van Calvinisten in **1934** te Amsterdam werd belegd, bleek dat hiervoor ook iemand als prof. dr. Th.L. Haitjema was uitgenodigd. Deze had **Karl Barth** in Nederland geïntroduceerd en werd door Schilder ongereformeerd, ja **anti-gereformeerd**, geacht als ondermijner van de gereformeerde confessie. Toen bleek dat een mede-redacteur van *De Reformatie*, dr. J. Waterink, ook aan dit congres zijn naam gegeven had, leidde dit tot een nieuw conflict in de redactie van het blad. Het einde daarvan was dat **Waterink** met de andere redacteur, dr. C. **Tazelaar**, uit de redactie verdween en Schilder in april **1935** als enige redacteur overbleef. Daarmee werd een zekere afsluiting van een langdurige strijd bereikt. Een strijd die vooral tot inhoud had, het verzet tegen de gedachte dat men kerk **en** confessie van elkaar zou kunnen losmaken. Daarover heerste grote unanimité in de Gereformeerde Kerken.

Maar tegelijk waren velen, die achter de ideeën van dr. Geelkerken stonden en die ook **Barthianen** als dr. **Haitjema** wilden aanvaarden, in dezelfde kerken werkzaam. En dat zou voor de geschiedenis grote gevolgen hebben.

W.G. de Vries

¹ A. Kuyper, *Het Calvinisme*, Kampen, z.j., bl. 175, 182.

² Kuyper, a. w., bl. 48.

³ Zie hierover G. Harinck, *De Reformatie*, Baarn 1993, bl. 158.

⁴ Harinck, a. w., bl. 160.

⁵ Zie W.G. de Vries, *Calvinisten op de tweesprong*, Groningen 1974, bl. 123.

⁶ in *De Wachter* van 4 april 1930.

⁷ Bij *De Vries*, a. w., bl. 74.

⁸ in *De Vries*, a. w., bl. 278.

⁹ Zie bijv. *De Reformatie* van 3 nov. 1951, bl. 44, 45.

¹⁰ Zie *De Reformatie* van 10 nov. 1933, bl. 42, 43.

¹¹ Zie *De Reformatie* van 6 sept. 1935, bl. 399.

GEEN RUST

'en zij hebben geen rust, dag en nacht, die het beest en zijn beeld aanbidden, en al wie het merkteken van zijn naam ontvangt.'

Opp. 14,11b

Als je alles gehad hebt, krijg je dat nog. Alles meepakken, wat er in deze wereld te koop is en haar genot met volle teugen indrinken geeft geen verzadiging. Wie de felbegeerde pincode van het beest in handen kreeg, moet een blijvende onvrede op de koop toe nemen.

Daar waarschuwd de wereldomroepers in vs. 8-10 al voor. Je vol laten lopen met de hartstocht van Nieuw-Babylon betekent ook de beker vol hartstocht van God moeten legen. Twee keer datzelfde woord in het Grieks, om aan te geven hoe laaiend de Schepper van alle aardse energiebronnen (vs. 7) is op hen die er misbruik van maken. Wie er een eredienst voor de eigenwettelijke mens van maken in plaats van voor Hem, voor hen zal de blijde boodschap verterend zijn. Zij hebben dag noch nacht rust. Het is net of dat nu ook al zo is. De goddelozen hebben geen vrede, moet Jesaja al zeggen. Ze zijn alsmaar in de weer naar meer en mooier en fantastischer, maar woelen daarbij hun eigen modder op. En waar zij van dromen kan toch geen bevrediging geven. Zo hol je van het een naar het ander zonder te bereiken wat je zoekt. Ook de nacht, die al dat gekakkel zou doen vergeten in een vredige slaap, levert geen blijvend soelaas.

Wat moeten wij hier tegenover dan doen? **Kalmaan** onderuitzakken? Onze tijd uitzitten en die wereld zo eens wat aanzien? Moet de kerk van Jezus Christus het allemaal maar gelaten over zich heen laten komen, totdat Hij terug is? Onmogelijk, want die tegenreligie van de zichzelf verheerlijkende mens laat haar heus niet met rust.

Wie er niet door meegesleurd wordt, die zal er wel door geplaagd worden: Die kunnen niet eens meekomen! Jullie dragen het goede merk niet!

Het kan ook een stuk grimmiger nog, via een wet op de gelijke behandeling. Waardoor onderscheiden tussen zonde en gehoorzaamheid, begint verboden te worden. Of door de anti-religie wetten van Li Peng in het staatsblad van zondag. Dat kan op z'n ergst zelfs levens kosten. Je hebt uiteindelijk wel met een beest te doen. En wie het hier denkt te aaien, vergeet op z'n minst, dat het intussen daar zijn gemene klauw uitslaat. Ook hier dus: geen rust. Geen wapenstilstand vragen maar de kruisbanier, je eigen merkteken, tot in Gods hand dragen.

Maar dan dat contrast met de voortjakkerende beelddie-naars van de **Godloze** mens! Wie in de weer blijven met de wapens van Gods geboden en het geloof in Jezus, doen dat niet tevergeefs. Dat verzekert het **directe** vervolg van deze openbaring ons. Daarin horen we immers nog een vierde stem uit de hemel roepen. Na de drie waarschuwingssignalen een zaligspreekende: van hen die in de Here sterven. Al ga je er helemaal onderdoor in deze geestelijke strijd – en wie gaat dat nou niet? – toch ben je te feliciteren. Jazeker, zegt de Geest, laat hen rusten van hun moeiten, want hun werken volgen hen na.

Hier heb je het verschil. Zij bereiken wat met al hun getob. Zij denken niet voor niets na over hun christelijke levenswandel door een onchristelijke maatschappij. Hun wakker-liggen over de Godvrezende opvoeding van hun kinderen is niet ijdel in de Here. Hun bijbels genormeerde politiek en protest tegen het **gedweep** met de wetteloosheid in eigen land is geen najagen van wind. Hoe pover het resultaat van al die moeiten ook schijnen kan, het mag toch mee de eeuwige dag in. Omdat we vrede met God hebben door het kruis, daarom mag dat. Daarom bereikt deze rusteloze dienst bij dagen en bij nachten haar doel: in de sabbath, die nooit meer eindigen zal.

Wat een hemelsbreed verschil. De een heeft geen rust of duur vanwege zijn offeren aan deze wereld, de ander door zijn dienst aan Christus. Maar de eerste komt met zijn pincode nooit verder dan 666, de tweede bereikt de volle 7 van God. Wat een winst, wat een welvaart; het kan niet op! Als je dat toch eens afzet tegen dat eindeloos verlies aan de andere kant. Dan huiver je voor zoveel gemak-zucht bij ons. Alsof je bij de zitters breeduit op deze aarde en haar bronnen hoorde (vs. 6.7). En dat geeft toch echt: geen rust.

R. Heida

DE EVANGELISCHE BEWEGING I

Momenteel klinken er klachten van ambtsdragers en gemeenteleden op, dat de Evangelische Beweging in Nederland zuigkracht uitoefent op meer dan een jongere in onze kerken. En het zijn vaak niet de onverschilligen onder de jeugd van wie dit geldt, maar meelevende jongens en meisjes. Blijkbaar missen ze iets in onze kerken, dat ze in de Evangelische Beweging vinden.

De Evangelische Beweging, wat dienen we daaronder te verstaan? Deze vraag valt niet een twee drie te beantwoorden, want er vallen veel groepen en groeperingen onder. Iemand die jarenlang deel heeft uitgemaakt van het bestuur van de Evangelische Omroep vertelde mij eens, dat er zoveel verschillen en schakeringen vallen te constateren onder hen die als 'evangelischen' bekend staan, dat de verschillende soorten gereformeerden' daarbij in het niet vallen. Ik kan dit niet beoordelen, maar dit maakt in elk geval voorzichtig bij het spreken over de evangelischen.

Oorsprong

Voor we nader op de Evangelische Beweging in Nederland ingaan, komt het me goed voor iets over het ontstaan van de evangelischen te zeggen.

Het is meteen duidelijk dat deze naam rechtstreeks teruggaat op het Evangelie zelf. Dat is een belangrijke en positief te waarderen zaak. Werd Luther niet zelf 'Doctor evangelicus' genoemd, omdat hij tegenover de roomse traditie en hiërarchie teruggreep naar het Woord van God? Maar we kennen ook vandaag in Duitsland een eenheidskerk met de naam *Evangelische Kirche* in Duitsland (EKD), waarin de betrouwbaarheid van het Woord van God grotendeels niet erkend wordt.

Tegelijk betekent het woord 'evangelisch' in het Engelse taalgebied juist een opkomen voor de betrouwbaarheid van Gods Woord. Terecht is dan ook gezegd, dat de 'strijdbanier', waarin het woord *evangelisch* geschreven staat, boven heel wat protestantse kampen heeft gewap-

perd (S.E. Ahlstrom in D.F. Wells en J.D. Woodbridge *The Evangelicals*, New York 1975, bl. 269).

Nu is het woord 'evangelisch' vandaag in Nederland erg in. Het wordt gebruikt door verontrusten in allerlei kerken, die tegenover schriftkritiek en modernisme terug willen naar de bijbel als het betrouwbare Woord van God. Denk maar aan de Evangelische Omroep, de Evangelische Hogeschool en andere soortgelijke bewegingen in Nederland. In Duitsland vinden we op beperktere schaal iets dergelijks in de beweging *Kein anderes Evangelium*.

Op zichzelf is het verschijnsel, dat tegenover aantasting van de Schrift als Gods Woord tegenbewegingen ontstaan, niet nieuw. Ook in de vorige eeuw, toen het rationalisme leerde dat alles wat door het verstand niet begrepen kan worden, uit de bijbel geschrapt moest worden, traden dergelijke bewegingen op. Niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen.

Zo ontstond bijvoorbeeld in de Anglicaanse Kerk in Engeland een laag-kerkelijke beweging, die als *evangelicals* wordt aangeduid. Zij gaan uit van de persoonlijke ervaring van de verlossing door Jezus Christus en aanvaarden de bijbel als het geïnspireerde Woord van God.

Ook in Amerika traden dergelijke *evangelicals* aan in diverse protestantse kerken. Gereformeerde theologen als Abraham Kuiper en Herman Bavinck hielden voor hen lezingen over het Calvinisme, met nadruk op de centrale betekenis van de bijbel als het Woord van God. Het Calvinisme werd gezien als een grote bondgenoot in de strijd tegen de schriftkritiek. Maar daarmee is 'evangelisch' nog niet hetzelfde als calvinistisch.

Evangelische Alliantie

Dit wordt duidelijk zichtbaar bij de *Evangelische Alliantie* die in 1846 in Engeland werd opgericht. Daaraan namen leden van 50 verschillende kerken deel. Deze Alliantie wilde uitdrukkelijk niet een vereniging van kerken zijn, maar van evangelische christenen uit allerlei kerken. Daarbij werden negen basis-overtuigingen geformuleerd, die we hier kort weergeven.

1. de inspiratie van de bijbel;
2. vrije bestudering van de Heilige Schrift;
3. de Drieëenheid van God;
4. de verdorvenheid van de mens;
5. de menswording en het middelaarswerk van Christus als Zoon van God;
6. de rechtvaardiging door het geloof;
7. bekering en heiliging door de Heilige Geest;
8. onsterfelijkheid van de ziel, opstanding en eeuwig leven;
9. goddelijke oorsprong van de ambten en van de sacramenten doop en avondmaal.

Verder wilden de deelnemers zich niet bemoeien met het leven en de leer van enige kerk.

Vanwege deze 'fundamentele' waarheden, werden de voorstanders van deze en dergelijke bewegingen wel 'fundamentalisten' genoemd. Dit woord heeft vandaag een wat negatieve klank gekregen. Immers, ook bij de Moslims worden fundamentalistische stromingen gesignaleerd, die in de praktijk worden vereenzelvigd met onverdraagzame en radicalistische stromingen.

Wanneer wij als gereformeerden het Woord van God aan nemen als richtsnoer voor leer en leven, omdat het niet van mensen, maar van God zelf afkomstig is, moeten we ons de benaming 'fundamentalisten' niet laten welgeval len. Ons leven rust niet op enkele, zogenaamde 'fundamentele waarheden', maar we worden als kerken en als gelovigen gebouwd op het fundament van apostelen en profeten, terwijl Christus Jezus zelf de hoeksteen is (Efeziërs 2 : 20). Door het geloof zijn we bij Christus ingelijfd en mogen we huisgenoten van God zijn. Dat ligt dieper en is meer dan het aanvaarden van een aantal fundamentele waarheden.

Natuurlijk verstaan we de achtergrond wel van het formuleren van een negental basisovertuigingen. Dit gebeurde juist uit verzet tegen de toenmalige en ook vandaag nog steeds voortgaande, concrete dwalingen. Maar het formuleren van dergelijke 'waarheden' draagt het gevaar in zich dat in plaats van de belijdenis van de kerk, korte, skeletachtige formuleringen ontstaan, waarin het geheel van de bijbel en de volle raad van God tot onze verlossing, niet tot hun recht komen.

Daarbij is het meteen opvallend, dat men niet tot reformatie van de kerk komt, waartoe men behoort, maar min of meer buiten haar en los van haar bepaalde dwalingen bestrijdt, en zich daartoe op persoonlijke, zeg maar evangelische, titel verenigt. Terwijl het in Efeziërs 2 juist over de eenheid van *de gemeente* gaat op basis van het apostolische fundament, blijkt men vanaf de vorige eeuw een heel andere optie te hebben: evangelische bewegingen, los van enige kerk. Een optie, die tot op vandaag doorwerkt, zoals we in het vervolg hopen aan te tonen.

Denominaties

We keren nu tot Amerika terug, waar evangelische christenen graag de hulp van Bavinck en Kuyper tegen de toenemende **schriftkritiek** wilden inschakelen. Maar wat het Calvinisme in navolging van Calvijn tegelijk over de eenheid van de zichtbare kerk had geleerd, met als uniek en allesbeslissend kenmerk de trouw aan het Woord van God, sloeg bij hen niet aan. Integendeel, veelal werd door hen beweerd, dat deze eenheid van de kerk niet organisatorisch en zichtbaar hoeft te zijn. Zij legden de nadruk op de *onzichtbare* kerk, waartoe alle ware gelovigen zouden behoren, ongeacht de concrete kerk, waarin zij zich bevinden. Het gevolg daarvan was dat er een verscheidenheid aan *denominaties* ontstond met evangelische kleur, die in 'fundamentele' leerstukken zich geestelijk één voelden, maar verder kerkelijk gescheiden optrokken.

Nu betekent het woord 'denominatie' in het Nederlands: geestelijke groepering of sekte. Dat laatste wilde men na-

tuurlijk niet zijn. Ik heb begrepen dat denominatie in het Engelse taalgebied dan ook zonder meer op 'gemeente' of 'kerk' kan slaan. Maar het gevolg is wel, dat men tamelijk neutraal of onverschillig staat tegenover de *zichtbare* eenheid van de kerk. Denominatie kwam naast denominatie te staan in bonte en willekeurige verscheidenheid.

Nu, dit evangelisch gekleurde 'Amerikanisme' is inmiddels ook naar Nederland overgewaaid. Nu volkskerken als de Nederlandse Hervormde Kerk en de synodaal Gereformeerde Kerken schriftkritiek en leervrijheid toelaten, wordt daartegenover 'bijbelgetrouwheid' gesteld. Allerlei evangelisatie-campagnes leggen dan ook **daarop** de nadruk. Ik denk aan Youth for Christ, Campus Crusade for Christ, jongeren met een opdracht enz., die met enthousiasme en ook met moderne technieken zich inzetten voor het brengen van het evangelie. Ze willen wel naar een kerk toewerken, maar welke kerk dit moet zijn laten ze aan de vrijwillige keus van de bekeerden over. Daarin dragen al deze acties een duidelijk evangelisch stempel. Geen *reformatie* van bestaande kerken als lichaam van Christus, maar *evangelisatie*, gericht op individuen, die zelf maar moeten zien welke kerk of groepering ze kiezen, **als** ze maar gelovig zijn en blijven. Het gevolg hiervan is een enorme verwarring inzake kerk en kerkkeuze.

Veel schakeringen

Ik schreef al aan het begin van dit artikel dat het erg moeilijk is, precies aan te geven wat onder de Evangelische Beweging valt te verstaan. We kunnen een scala aantreffen en aangeven van bijvoorbeeld Vrije Evangelische Gemeenten tot Volle Evangelie Gemeenten en in de buurt daarvan weer Pinkstergemeenten. Het gevolg hiervan is, dat wanneer we over *de evangelischen* spreken, ieder die zich door deze naam aangesproken voelt, zich tegelijk vaak niet herkent in een weergave van eigen keuze en overtuiging. Er zijn te veel verschillende stromingen.

Om dit duidelijk te maken, wil ik dit artikel besluiten met een interview, dat in *Hervormd Nederland* van 22 januari 1994 is geplaatst, met iemand die tot de Evangelische Beweging – wat deze dan ook mag zijn – heeft behoord, maar er later mee gebroken heeft. Ik zeg dit laatste er nadrukkelijk bij, want het is best mogelijk dat daardoor zijn relaas wat scheefgetrokken is. Maar toch... Het is de moeite waard er kennis van te nemen.

Frank van der Gaag, die hier aan het woord is, was een succesvol evangelist, nadat hij tot 'krachtdadige' bekeering kwam. Daarover het volgende: 'Wat ik die ene seconde lang in die tent ervoer, was zo diep, zo reëel en zo onuitwisbaar, dat ik er ook de rest van mijn leven nog op zal kunnen teren. Zo'n **Godservaring** moet je niet proberen uit te leggen. Ik kan me ook totaal niet herinneren wat de Canadese evangelist in die tent destijds heeft gezegd. Ik weet alleen dat ik één seconde lang zekerheid had. **Abso-lu-te zekerheid**... Omdat ik nog maar net bekeerd was, werd er aanvankelijk nog geen druk op me uitgeoefend, was iedereen alleen maar lief en aardig voor me.'

Op de vraag, of het leven hem toelachte, antwoordt hij:

'Nou, Glorie! Glorie! Prijs de Heer, Hallelujah!' Maar toen hij na een paar weken een zolderkamertje binnestapte voor zijn eerste bijbelstudie, werd hem duidelijk gemaakt, dat er eerst nog wel het een en ander bij hem moest veranderen. 'In die tent was me verteld dat ik vrij was, maar op dat kamertje werd ik compleet bedolven onder de regels en voorschriften.' Op die zolderkamer werd hij ook in één klap allergisch voor mensen die andermans leven willen sturen en invullen. Daarom ontliet hij een jaar lang alles wat christelijk was. Maar hij bleef rusteloos door die **Godservaring** van dat ene moment.

Evangeliseren

Toen werd hij benaderd door een medewerker van **Youth for Christ**, die hem vroeg drummer te worden in hun bandje. Hij voelde zich er snel thuis, omdat het er vrij gemakkelijk toeging en niet zweverig. En toen begon hij zelf te evangeliseren. 'Geweldig, joh, Jezus houdt van je.' Hij heeft het tientallen keren gedaan. Hij vond het **prima** mensen over de streep te trekken en daarna zo snel mogelijk onder de paraplu van een kerk te brengen. 'Mensen in evangelische kringen zijn vaak goed in het brengen van het evangelie, maar blijken zelden in staat een vervolg aan een bekering te geven. Om de een of andere reden, die vermoedelijk met angst te maken heeft, barst het juist in die kringen van de regels en dogma's.' Hij noemt er dan enkele voorbeelden van. 'In iedere stad vind je, afhankelijk van het aantal familieruzies, twee of drie groeperingen die zich volle, nog **vollere** of volste evangeliegemeenten noemen.' Het komt me voor dat dit een wel wat onwelwillende typering is. Maar wat het willekeurig aantal regels betreft, kon hij wel eens gelijk hebben. 'In de ene gemeente mag je roken, in de andere niet. In de ene gemeente mag je samenwonen, in de andere niet... Maar omdat die regels eigenlijk niet zijn na te leven, is er binnen evangelische gemeenten bijna altijd sprake van een enorme schizofrene toestand.' Zelf hoop ik daarvan nog een voorbeeld te geven.

'Een goede score'

Interessant is ook te vernemen wat zijn functioneren in een koffiebar betekende. 'Een vlotte babbelen, heel belangrijk: een goede score. Per maand kwamen er door mij een stuk of tien mensen tot geloof. "Aan de vruchten zul je de boom kennen", hè? Nou, er zullen wat een vruchten hebben gehangen die door mij... Totaal heb ik een kleine honderd mensen bekeerd. Het aantal blijft in dat wereldje toch het criterium.'

Om even een wereldwijde blik hierop te werpen, ik vernam dat in Korea, waar het aantal christenen enorm toeneemt, hier en daar het gevaar dreigt dat de functie en geloofwaardigheid van de kerk wordt afgemeten aan het aantal bekeerlingen dat men per jaar 'boekst'. Laten we het gevaar van deze levensinstelling niet onderschatten! Volgens Van der Gaag zoekt de Evangelische Beweging een pastoraat-zonder-mislukking. 'Hun score is altijd honderd procent, omdat mensen die twijfelen verwijderd

worden of uit zichzelf verdwijnen. De kerk waar ik in Vlaardingen ben uitgestapt, heeft voor dat soort situaties zelfs een schriftelijke handleiding. Voor iemand die de gemeente is uitgezet, moet nog een half jaar worden gebeden, daarna is het afgelopen, wordt hij of zij als verloren beschouwd.'

Opvallend is ook zijn constatering: 'De aanwas binnen evangelische kringen is groot, maar vreemd genoeg blijft het totale ledenaantal ongeveer gelijk'. Ik zelf las eens dat bepaalde evangelischen een beetje ironisch spreken over 'circulatie' van de gelovigen. Het zijn niet zozeer de buitenkerkelijken die zij bereiken, maar het zijn vooral ex-kerkleden die zich bij een van hun groeperingen voegen. Kerkleden die zich niet langer in hun kerk thuis voelen en zich bij een evangelische gemeente aansluiten, maar dan ook weer van de ene groep naar de andere trekken. Dit geldt intussen niet van de hier geïnterviewde Van der Gaag. Hij kwam uit een gezin waarin de naam van God alleen gebruikt werd, zegt hijzelf, als mijn vader verschrikkelijk kwaad werd. Dus als een vloek.

Overgeestelijk

Opvallend in dit interview is, dat Van der Gaag zegt niet rancuneus te zijn ten opzichte van de Evangelische Beweging. Wel geeft hij op zijn manier af op het 'overgeestelijke' waarmee hij te maken kreeg. Zijn vrouw en hij waren veel meer geconcentreerd op God dan op elkaar en toen kwam het **debâcle**, dat hij in zijn boekje Barst heeft beschreven voor mensen die vastgelopen zijn in de evangelische wereld. Hij heeft het manuscript daarvan aan heel wat mensen binnen het evangelische wereldje laten lezen, zegt hij zelf. Maar niemand zei: je hebt gelijk.

Hij maakt dit op deze wijze concreet: Niemand die zei: 'Had ik maar, zoals jij schrijft, wat minder met mijn kinderen gebeden en was ik maar wat meer met ze naar het voetballen gegaan, misschien dat ze nu dan wat vaker naar de kerk zouden gaan en wat minder naar het voetballen'. Het voorbeeld is duidelijk. Verzet tegen een overgeestelijk benaderen van de mensen.

Nogmaals, wanneer hier gesproken wordt over de Evangelische Beweging dienen we te waken tegen generalisering. Maar Van der Gaag heeft kennelijk binnen deze beweging dingen meegemaakt, die hem zo doen schrijven en die we zeker mogen betrekken op de vraag wat bepaalde evangelischen beweegt. Dus tegenover de door ons in het begin geconstateerde zuigkracht van deze beweging nu iemand, die erin vastgelopen is. Vanwaar deze tegenstelling? In een volgend artikel hoop ik daarop nader in te gaan.

W.G. de Vries

MAARTEN 'T HART EN DE KINDERDOOP

Christenhaat

In dit blad heeft collega W.G. de Vries al eens eerder de aandacht gevestigd op het goddeloze en christen-vijandige geschrijf van Maarten 't Hart in de NRC. De NRC wordt door veel mensen beschouwd als een kwaliteitskrant met een hoge journalistieke standaard. In die krant vult 't Hart dus een rubriek, onder de titel De Schrift. Zo'n rubrieksnaam wekt de indruk dat je bijdragen verwachten kunt van theologen of andere bijbelkenners. 't Hart werpt zich op als een schriftgeleerde met een heel speciale hebbelijkheid. Hij heeft zich ten doel gesteld in deze rubriek zo'n beetje alle geloofszaken, die christenen heilig zijn, in twijfel te trekken of belachelijk te maken. Nu is 't Hart niet de enige die publiek twijfelt aan de officiële leer van de christelijke kerk. Veel theologen zijn hem voorgedaan of vergezellen hem. Van theologen mag je echter verwachten dat je ze kunt narekenen. Je kunt ze beoordelen op hun vooronderstellingen en hun argumenten.

't Hart hanteert echter in het geheel geen serieuze of wetenschappelijk verantwoorde argumenten. Zijn betoogtrant is zo simplistisch en afgezaagd, dat je het verhaal nauwelijks serieus kunt nemen. Toch heeft deze rubriek voor de redactie van de NRC blijkbaar enige journalistieke waarde. Daaruit kun je maar één conclusie trekken: er is een lezerspubliek dat deze onzin met graagte slikt. Helaas kan ik er niets anders in zien dan voedsel voor christenhaat.

De babydoop

In het nummer van 4 februari 1994 schrijft 't Hart over de babydoop. Eerst vertelt hij hoe in zijn familie, onder invloed van Osborne, een paar ooms tot de overtuiging kwamen dat zij zich moesten laten overdopen. Daarna probeert een van die ooms de vader van 't Hart te overtuigen van het feit dat nergens in de bijbel de kinderdoop wordt geleerd. De leer van de Heidelbergse Catechismus wordt uitgespeeld tegen het getuigenis van het Nieuwe Testament. De volgorde is daar immers: eerst geloven en dan gedoopt worden. Zie Marcus 16 : 16. Weliswaar zegt Paulus in de brief aan de Korintiërs dat hij het huis van Stefanus gedoopt heeft, maar het blijft ongewis of daar ook kinderen bij zijn geweest. En, zo beweerde de oom van 't Hart, als er daar al kinderen bij zijn geweest, dan hebben die waarschijnlijk zelf een geloofsbeslissing genomen. 't Hart kritiseert daarom en passant Karl Barth. Deze theoloog had niet de kinderdoop, maar de babydoop 'een gewelddaad aan kinderen begaan' moeten noemen. Om te proeven in welke sfeer 't Hart deze zaken beschrijft, geef ik het slot door van zijn artikel. 'De zaak is duidelijk. Mijn oom had en heeft gelijk. Al-

leen wie gelooft en daarna volledig ondergedompeld (hoe volledig? De kruin tien of twintig centimeter onder het watervlak? Deze vraag acht ik goed voor minstens één toekomstige kerkscheuring), gedoopt wordt – die zal zalig worden. Met andere woorden: alle Christenen door de babydoop getroffen, zullen (Marcus 16 vers 16) voor eeuwig verloren gaan'.

Een legaal debat?

Het is stuitend te constateren dat in een krant, die een naam hoog te houden heeft, zulke slechte journalistiek bedreven wordt. Je vraagt je dan af: zou de rest, die ik niet controleren kan, even onbetrouwbaar zijn?

Daarmee beweer ik overigens niet dat de vraag naar een bijbelse fundering van de kinderdoop geen actualiteit of legaliteit meer heeft.

Baptisten vind je binnen en buiten de gevestigde kerken. En de laatste jaren hebben we gemerkt dat er heel serieuze christenen zijn, die net als wij dicht bij de bijbel willen leven, terwijl ze toch hun kinderen niet laten dopen.

Om het gesprek met deze christenen gaande te houden, heeft professor Douma ons enige jaren geleden geholpen met een mooie studie *Kinderdoop en wedergeboorte*.

De hoofdzaak is wel dat deze gelovigen de doop heel anders gebruiken dan wij. Wij zien de doop vooral als een sacrament, waarmee God de beloften van het verbond betekent en verzegelt. Daarom betrekken wij ook de leer van het Oude Testament over verbond en besnijdenis bij dit debat. Zij echter gebruiken de doop vrij exclusief als een teken van de wedergeboorte en het geloof. Juist dit verschil in gebruik van de doop maakt het gesprek moeilijk. Je kunt elkaar niet overtuigen vanuit uitgesproken bijbelteksten, omdat het uitgangspunt verschillend is. Het debat moet zich dus verbreden en verdiepen.

Blijkbaar is Maarten 't Hart wel op de hoogte van het feit dat Karl Barth zich fel tegen de kinderdoop heeft gekeerd. Maar als hij zijn lezers echt had willen informeren, had hij er beter aan gedaan de argumenten van Barth door te geven. Dat had in ieder geval meer indruk gemaakt.

Barth voert in hoofdzaak de volgende argumenten aan:

1. Er valt voor de kinderdoop geen schriftbewijs aan te voeren.
2. Ook de oudste kerk kende de kinderdoop niet.
3. De kinderdoop is niet in overeenstemming met de 'doopleer' van het Nieuwe Testament.
4. De doop is niet in de plaats van de besnijdenis gekomen.
5. Er is onderscheid tussen de geestesdoop en de waterdoop.

Deze vijf argumenten heb ik, verkort, samengelezen uit de dissertatie van dr. G. de Ru, *De Kinderdoop en het Nieuwe Testament*, Wageningen 1964.

De Ru over de kinderdoop

Het was ds. D.K. Wielenga die ons op de zendingsschool in Kampen attent maakte op deze dissertatie van dr. G. de Ru. De Ru heeft zich ten doel gesteld de leer van de kerk over de kinderdoop exegetisch en dogmenhistorisch opnieuw te funderen, vooral na de felle aanval erop van **Karl Barth**. Het resultaat is een studie die groot respect afdwingt.

In het eerste deel van zijn boek, waarin vooral de tekst van het Nieuwe Testament centraal staat, komt De Ru tot de conclusie dat inderdaad de kinderdoop nergens expliciet wordt genoemd. Maar dan is de grote vraag of je daaruit ook de conclusie mag trekken dat in de eerste eeuw van de **nieuw-testamentische** kerk de kinderdoop niet werd toegepast. Het is ook mogelijk dat de praktijk van de kinderdoop zo voor de hand gelegen heeft, dat niemand er ook maar aan gedacht heeft daar apart melding van te maken. Beslissend is dan ook niet of je een tekst kunt vinden, waarin wordt verteld dat een baby wordt gedoopt, maar of de leer over de doop in het Nieuwe Testament zich verzet tegen het dopen van **kinderen**. Met het oog daarop analyseert De Ru de schriftgegevens uit het Nieuwe Testament over de doop. En de conclusie, die hij daaruit trekt, is beslissend in dit debat.

Die conclusie valt, op pag. 136 e.v., in twee delen uiteen.

1. De doop is een reëel gebeuren. 'Het evangelie predikt mij, dat God mij in Christus als zijn kind wil **aan**neemen. In de doop treedt God met deze genadige **bedoe**ling mijn leven binnen; d.w.z. Hij geeft aan de **kerke**lijke handeling van de waterdoop het volle gewicht van zijn daad, waarmee Hij mij tot Christus' **eigen**dom maakt. In de door de kerk bediende doop handelt God zelf in souvereine vrijheid met een mens, waarbij het menselijke handelen door het zijne wordt **omslo**ten en bepaald.' Daarom wil De Ru ook van de door Barth gesuggereerde scheiding tussen geestesdoop en waterdoop niets weten: 'Er is geen enkele **bewijs**plaats uit de paulinische en katholieke brieven aan te voeren, die steun zou geven aan deze scheiding of zelfs maar onderscheiding van geestesdoop en waterdoop. In de **(water)doop** werd volgens oudchristelijke overtuiging de Heilige Geest geschonken.'
2. De doop is een reëel betrokken worden bij de dood en de opstanding van Jezus Christus. Beslissend in dit verband zijn de pericopen uit Romeinen 6 (met Christus begraven worden door de doop in de dood en met Hem opstaan in een nieuw leven) en 1 Korintiërs 12 (door één Geest zijn wij allen tot één lichaam gedoopt). Die relatie wordt ook gelegd in Galaten 3 : 27 en 28: 'Gij allen, die in Christus gedoopt zijt, hebt u met Christus bekleed, zijt één in Christus Jezus'.

De verleiding is groot om hier breed uit de dissertatie te citeren. Met het volgende wil ik volstaan: 'Uiteraard wordt in het Nieuwe Testament meestal vermeld, dat de volwassen dopeling reeds vóór de doop tot geloof **geko**men is en dit geloof door een belijdenis kenbaar maakt, maar nergens horen wij, dat de **cognitio** (het kennen, HF) van het heil het eigenlijke van het plechtig doopheburen uitmaakt. Dat eigenlijke wordt door de genoemde teksten omschreven als inlijving in het Lichaam van Christus. Reiniging mag in de loop der eeuwen een van de grote motieven zijn geworden bij het verklaren van de zin van de christelijke doop, in de verschillende tradities', die wij in het Nieuwe Testament kunnen onderscheiden, staan andere motieven echter meer op de voorgrond. Eén **daar**van is wel de initiatie, de inlijving, de incorporatie in het Lichaam van Christus.'

Dit argument is van beslissende betekenis wanneer wij belijden dat onze kinderen 'in Christus geheiligd zijn' (zie ook I Korintiërs 7 : 14) en daarom als leden van zijn gemeente behoren gedoopt te zijn. En het speelt dus ook een belangrijke rol bij de leer van de catechismus, waarin wij belijden dat kinderen 'bij de christelijke kerk ingelijfd en van de kinderen van de ongelovigen onderscheiden' moeten worden.

Argumenten overtuigen

Wie aarzelt bij de gereformeerde leer over de kinderdoop, doet er goed aan de dissertatie van De Ru door te kruipten. Dan heb je niet alleen een goed antwoord klaar als **semi**-intellectuelen met artikelen uit de NRC wapperen. Dan ben je ook goed toegerust als serieuze gesprekspartners zich aandienen.

Op een bijzonder aspect wil ik nog ingaan, de volgende maand. De Ru vraagt in een apart hoofdstuk aandacht voor het ontstaan en de praktijk van de proselietendoop bij de Joden. Deze doop markeert, meer nog dan de **be**snijdenis, de overgang van heidenen naar het joodse geloof. Het is waarschijnlijk dat deze proselietendoop er mede oorzaak van is waarom de praktijk van de **christelij**ke doop, inclusief de kinderdoop bijna vanzelfsprekend is geaccepteerd.

H. Folkers

WAAR GOD ZIJN NAAM DOET GEDENKEN... I*

Het is geen nieuws dat er volop gesproken wordt over de 'eredienst'. Dat gebeurt op verschillende wijzen en er zijn ook wel kwalitatieve verschillen te ontdekken. Er zijn veel gemeenten waar men de zaken grondig aangepakt door zowel de Schrift als de geschiedenis te bestuderen. Er schijnen ook gemeenten te bestaan waar de 'liturgie-gesprekken' zich al jaren bewegen op het niveau 'hoe krijgen we een trompet in de eredienst?' Hoe dan ook, over de 'kerkdienst' wordt gesproken. En sinds de instelling van het deputaatschap Eredienst door de generale synode van Ommen is het ook een officieel kerkelijk gespreksonderwerp.

De meest voor de hand liggende vraag is dan: waar hebben we het eigenlijk over? Hebben we het 'slechts' over vormgeving, die je los van de inhoud kan bespreken? Hier en daar is deze gedachte te horen. Het komt mij echter voor dat in de vormgeving van de kerkdienst altijd duidelijk wordt hoe de kerk omgaat met de Schrift en de belijdenisgeschriften.

Hoe hecht verweven die relatie is, werd bijvoorbeeld duidelijk in de eeuw van de Reformatie. Reformatie betekende ook herstel van de eredienst, hetgeen veel meer omvatte dan dat alleen de preek weer haar rechtmatige plaats ontving. De relatie werd ook duidelijk uit het reilen en zeilen van de Liturgische Beweging in onze eeuw. Ik herinner bijvoorbeeld aan de discussie die G. van der Leeuw en O. Noordmans met elkaar voerden. Het bleek ook toen dat wanneer men gaat praten over de vormgeving van de kerkdiensten, men niet heen kan om de Schrift en de belijdenisgeschriften van de kerk.

En ook wanneer je – misschien uit angst om niet 'een verkeerde weg in te slaan' – niet wilt praten over liturgische vormgeving en de kerkdienst precies zo wilt houden als je hem tijdens jouw leven hebt leren kennen, veronderstelt die liturgie bepaalde theologische keuzen en uitgangspunten. Om een extreem, maar wel werkelijk gebeurd voorbeeld te noemen: ik hoorde eens iemand opmerken dat er niet meer tijd aan schriftlezingen besteed mag worden omdat dit ten koste gaat van de verkondiging van het Woord (bedoeld werd 'preek'). Hieruit bleek hoe de spreker de bijbelse begrippen 'verkondiging' en 'Woord' opvatte.

In deze artikelen wil ik proberen een aantal bijbelse noties betreffende de 'eredienst' op het spoor te komen. Dit

alles gebeurt dan onder het motto dat ook inzake de eredienst de **openbaring** vóór onze ervaring gaat en laatstgenoemde door eerstgenoemde wordt gestuurd of dat in ieder geval zou kunnen worden. De leer bepaalt het (liturgische) leven en niet andersom.

Liturgie zou ik willen omschrijven als *de wijze waarop de kerk in haar samenkomsten, die in de Naam van Jezus Christus op gezette tijden plaatsvinden, tot eer van God en opbouw van de gemeente gestalte geeft aan het gedenken van Gods daden.*

Deze volzin pretendeert niet een waterdichte definitie van liturgie te zijn, waarmee bovendien alles gezegd zou zijn. In deze omschrijving zitten wel een aantal bijbelse noties betreffende de kerkdienst, die naar mijn overtuiging van cruciaal belang zijn voor ons nadenken over de eredienst.' In de kerkgeschiedenis hebben ze in ieder geval op diverse momenten een belangrijke rol gespeeld. Vooraf is het wellicht zinvol op te merken dat hetgeen hieronder behandeld wordt, niet de pretentie heeft dat daarmee alles gezegd is.

Samenkomen in de Naam van Jezus Christus

Het is onder ons een goede en bijbelse gedachte dat eigenlijk ons hele leven 'liturgie' is. Het is dus de vraag wat nu het eigene is van wat wij 'kerkdienst' noemen. Wat onderscheidt een kerkdienst van een **gemeentevergadering** waarin we bijvoorbeeld een gedeelte uit de Schrift behandelen?

Wezenlijk voor de nieuwtestamentische eredienst is het 'bijeekomen' (zie o.a. 1 Kor. 5 : 4, 11 : 18, 20, 14 : 23) en dat dit gebeurt in de Naam van Jezus Christus (vgl. Matth. 18 : 20). De kerk komt op **gezette tijden** samen. Dat gebeurt allereerst en altijd op de zondag, de dag van Christus' opstanding. Verder is het bij ons afgesproken ook op de christelijke feestdagen kerkdiensten te beleggen. Het zou ook mogelijk zijn dat we – zoals in de 16de eeuw – eveneens op woensdagavond een kerkdienst zouden houden. Hoe dan ook: de eredienst vindt op regelmatige, op vastgestelde tijden plaats. Hetgeen zoveel betekent dat we blijven 'volharden bij het onderwijs der apostelen en de gemeenschap, het breken van het brood en de gebeden' (Hand. 2 : 41).

Vervolgens komt zij in de Naam van Jezus Christus (of in de Naam van God de Vader, de Zoon en Heilige Geest)

samen. Dat wil niet alleen zeggen: in opdracht van Jezus Christus, maar ook dat de samenkomst plaatsvindt onder aanroeping van zijn Naam. De hele samenkomst moet gedragen worden door het gebed. Willen wij ons verzekerd weten dat God ons in de hele eredienst nabij is, dan moet zijn Naam in waarheid aangeroepen worden (Ps. 145 : 18). En hierbij beseffen we dat Gods Naam zijn werk, zijn optreden in deze wereld aanduidt. 'In de Naam van de HERE ligt opgesloten dat Hij actief zal zijn als verlosser van zijn volk.'²

Gods daden gedenken

Kenmerkend voor de eredienst is dat daar gestalte gegeven wordt aan het gedenken van **Gods daden**. Wanneer je het hebt over 'Gods daden', dan heb je het heel kort samengevat over zijn scheppingswerk en over al zijn **heils-** en **verlossingswerk**. Daartussen in zit de zondeval van de mens met alle gevolgen van dien voor heel Gods schepping.

En hiermee hebben we drie belangrijke begrippen genoemd die alle te maken hebben met de liturgie. Om slechts enkele zaken summier aan te stippen: God heeft alles geschapen ter verheerlijking van zijn Naam. God heeft de mens geschapen naar zijn beeld, d.w.z. de mens werd tot onderkoning over de schepping aangesteld. De zondeval betekende niet alleen dat de relatie tussen God en de mens grondig vernield werd, maar ook dat de mens in zijn val Gods hele schepping meesleepte (Rom. 8). Daarom is Christus' verlossingswerk niet alleen voor de mens van belang, maar voor de hele schepping. Christus werk was niet enkel om de mens zalig te maken, maar ook om de schepping weer terug te brengen tot haar oorspronkelijke doel: de verheerlijking van Gods Naam. De mens is door Christus' werk weer in staat gesteld als beeld van God de schepping voor te gaan in de lofprijzing van Gods Naam.

Essentieel voor de liturgie is het **gedenken** van Gods daden: het gedenken van zijn scheppingswerk en zijn her-scheppings-werk. De term 'gedenken' is een bijzondere rijke bijbelse term met zeer veel aspecten, die dikwijls onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn.

Ik neem als vertrekpunt Exodus 20 : 24: 'Op elke plaats waar Ik mijn naam doe gedenken, zal Ik tot u komen en u zegenen.' Uit deze tekst komt naar voren dat waar God zijn Naam doet gedenken, Hij Zelf **tegenwoordig** zal zijn. Met andere woorden: in de eredienst hebben we niet te maken met één of andere hoge ambtenaar die God afvaardigt en waar je dus nog net niet de rode loper voor uit hoeft te rollen. Hij is er Zelf met zijn Woord en Geest. Door het gedenken, dat de tegenwoordigheid van God impliceert, wordt de kerkdienst iets anders dan een religieus samenzijn van een stel gelijkgezinde mensen die over God praten. Elke kerkdienst is een werkelijke **verbonds-ontmoeting** tussen God en zijn volk.

Uit deze en talloze andere teksten blijkt dat de aanwezigheid van God afhangt van zijn wil en bijzondere genade.

Het is niet zo dat de mens Gods Naam gedenkt en dat God dus wel moet komen om ons zegenen. We kunnen God niet vangen en dwingen in vormen. Slechts waar GóD zijn Naam doet gedenken, komt Hij om te zegenen.

Door de **tegenwoordigheid** van God verschilt 'gedenken' van 'herdenken', 'in herinnering roepen'. Herdenken en herinneren betreft personen en zaken die voorbij zijn gegaan en dus niet meer aanwezig zijn. Wanneer God zijn woorden en daden doet gedenken in schriftlezingen, gebeden, liederen, sacramenten, dan is God door zijn Woord en Geest aanwezig in zijn gemeente.

Gedenken betekent Gods daden in **herinnering** roepen, ze present stellen met het oog gericht op de toekomst. Gedenken wil zeggen: wat in de historie door God tot stand gebracht is, wordt actueel gemaakt als daden van Jahweh, die vandaag en gisteren Dezelfde is en was voor zijn volk (vgl. o.a. Ps. 102 : 28, Jes. 41 : 4, Jes. 43 : 10). Gedenken van Gods daden in het verleden, betekent verwachten, vragen en geloven dat God ook in het heden **handelend** zal optreden.

Een belangrijk aspect van het 'gedenken' is dan ook dat de term ook 'actie' impliceert. Gedenken is onlosmakelijk verbonden met 'handelen'. Wanneer God gedenkt, **handelt** Hij ook (vgl. o.a. Gen. 19 : 29, Ex. 2 : 24, 25, 2 Kron. 6 : 42, Ps. 74 : 22, 106 : 4, 5, Ez. 16 : 60). Dat wist ook de gezagvoerder op het schip waarmee Jona naar Tarsis wilde vluchten. Toen het schip door de zware storm dreigde te vergaan, sprak de kapitein tot Jona: 'Sta op, roep tot uw god, misschien zal die god onze gedenken, zodat wij niet vergaan' (Jona 1 : 6). Zo mocht ook Hanna, de vrouw van **Elkana**, ondervinden dat God werkelijk naar haar omzag en haar gedacht. Zij werd zwanger, baarde een zoon die zij Samuël noemde, 'want (**zeide** zij) ik heb hem van de Here gebeden' (1 Sam. 1 : 20).

Heel frappant is ook het voorbeeld in Deuteronomium 5, waarbij de lijn zonder moeite doorgetrokken kan worden naar onze erediensten. In dat hoofdstuk roept Mozes op de inzettingen en verordeningen van Jahweh te leren en te onderhouden. Het gaat dus o.a. om de Tien Woorden die zondag aan zondag in onze kerkdiensten gelezen worden. In vers 2 en 3 zegt Mozes dan tegen de generatie Israëlieten, die de gebeurtenissen op de **Horeb** niet hebben meegemaakt: 'De HERE, onze God, heeft met ons een verbond gesloten op **Horeb**. Niet met onze vaders heeft de HERE dit verbond gesloten, maar met ons, zoals wij hier heden allen in leven zijn.'

Natuurlijk had God het verbond ook gesloten met de vaders, maar op hetzelfde moment sloot hij het verbond met al hun nakomelingen. Hier vindt dus actualisering van Gods daden uit het verleden plaats. Evenzo: Christus is wel 20 eeuwen geleden aan het kruis gestorven, uit de doden opgestaan en naar de hemel gevaren, maar die gebeurtenissen hebben zowel **actuele** als **eschatologische** betekenis. Wat is in het verleden plaatsvond is gebeurd tot heil van Gods volk op aarde in de eeuwen die geweest zijn en nog komen zullen.

Wanneer wij al Gods woorden en daden uit het verleden in herinnering roepen, veronderstelt dit dat wij er in het heden en de toekomst ook naar **handelen**, er naar leven. Dat wij in ieder geval die oprechte intentie hebben en Gods hulp daarbij invoeren. Vergelijk het vierde gebod: 'gedenk de sabbatdag door die te heiligen' De sabbat gedenken is: de sabbat **onderhouden**.³

We zien dus dat voor de eredienst essentieel is dat verleden, heden en toekomst elkaar ontmoeten. Wanneer bijvoorbeeld de schriftlezingen plaatsvinden, dan is dat Gods daden en woorden gedenken: de gemeente wordt verzekerd dat de God die in het verleden handelend optrad, dat ook in deze tijd zal doen en zal blijven doen tot de Jongste Dag.

Als Schepper en Verlosser kwam én komt Hij op deze manier naar Sion. Dat geldt eveneens wanneer het Avondmaal gevierd wordt. 'Wij gedenken, dat Hij onschuldig ter dood veroordeeld is, zodat wij voor het gericht van God zouden vrijgesproken worden. Hij is door God verlaten, zodat wij nooit meer door God verlaten zouden worden' (Kort formulier voor de viering van het heilig avondmaal). Ook hier zijn 'verleden' en 'heden' onlosmakelijk met elkaar verbonden. Doordat Christus eens, in het verleden, door God verlaten is, worden wij nu, tegenwoordige tijd, nooit meer door God verlaten. Dat gedenken wij en wij handelen er ook naar.

Op grond van dit 'God-met-ons' kan en mag Gods volk woorden en daden voor het aangezicht van Jahwe gedenken (vgl. o.a. Ex. 12 : 14, Richt. 16 : 28, 2 Kon. 20 : 3, Neh. 5 : 19, Ps. 77 : 12, 13, 132 : 1). De gemeente roept God in haar gebed op te gedenken: de wereld, haar overheden, de kerk op aarde en allen die in persoonlijke nood verkeren. Dat betekent dus een beroep doen op Gods beloften/woorden uit het verleden op grond waarvan je God vraagt in de tegenwoordige tijd en in de toekomst **handelend** op te treden. Het 'gedenken' is essentieel voor het gebed: we denken niet alleen aan hen die het moeilijk hebben, we gedenken ze en dat is wezenlijk meer (vgl. ook 1 Thess. 1 : 2 en 2 Tim. 1 : 3).

Aanbidden en verkondigen

Gedenken van Gods daden kan niet los gezien worden van aanbidding en lofprijzing. En daarmee stuiten we op een ander belangrijke bijbelse notie. Waar God zijn Naam doet gedenken, komt Hijzelf om te zegenen. En waar Hij verschijnt, blijft een mens niets anders over dan te aanbidden. Gedenken **impliceert** aanbidden. Alleen daarom al is elke goede eredienst in zijn geheel een hymne en geen muzikaal opgeluisterd exegese- of dogmatiekcollege.

Er zijn een aantal schriftgegevens die aangeven welke centrale rol de aanbidding speelt in de eredienst. Elkana ging elk jaar naar Silo om te **aanbidden** (1 Sam. 1 : 3). De Kamerling uit Ethiopië toog naar Jeruzalem om te **aanbidden** (Hand. 8 : 27). Christus spreekt in Johannes 4 over God in geest en waarheid **aanbidden**. En wordt ons

de hemelse liturgie uit het boek Openbaring niet beschreven met de **aanbidding** als centrale notie? Dat 'aanbidden' betekent lofprijzen, loven, grootmaken, verheerlijken. Gods heilsdaden gedenken leidt tot de lofprijzing en gaat daarmee gepaard. Te wijzen is op de talloze psalmen waarin de gemeente de daden van God lofprijzend gedenkt (Ps. 48, 77, 81, 89, 90, 105, 106, 107 etc.).

We zien hier trouwens ook dat 'gedenken' en een andere belangrijke bijbelse notie, namelijk 'verkondigen' hecht ineen verweven zijn. Gods daden gedenken is per definitie geen stilzwijgende aangelegenheid. 'Gedenken' laat God geschieden met gezongen en gesproken woorden en onder de tekens en zegels van sacramenten. Concreet voor onze praktijk: waar is de 'verkondiging' te vinden? Het meest expliciet in de Schriftlezingen⁴ en de bediening van het Woord. Daarnaast eveneens in het gebed (gesproken en gezongen) en de sacramenten ('zo dikwijls gij dit brood eet en de beker drinkt, verkondigt gij de dood des Heren' - 1 Kor. 11 : 26). Verkondiging enerzijds en bidden, aanbidding, lofprijzing, belijden anderzijds zijn in de Schrift een twee-eenheid.

Samengevat: iemand heeft 'gedenken' eens treffend vergeleken met een roeier, die tijdens het roeien voortdurend achteruit moet kijken, als hij tenminste vooruit wil komen.

J. Smelik

* Schriftelijke versie van de lezing, die op 10 februari gehouden werd voor de gereformeerde HBO-vereniging 'Absens Carens' te Zwolle.

¹ Ik behandel in deze artikelen niet de 'catechismus'-dienst (ook wel 'leerdienst' genoemd), die oorspronkelijk een ander karakter en een andere invulling had. Ik ga dus - in navolging van twintig eeuwen kerkgeschiedenis - uit van het bestaan van de 'vier-dienst' op de zondagmorgen, de morgen van Christus' opstanding).

² J. Douma, *De Tien Geboden I*, Kampen 1990, 101-108.

³ J.P. Lettinga, 'Notities bij de hebreeuwse tekst van de Tien Geboden (II)', in: J. Douma, *op.cit.* II, 1990, 181-188.

⁴ Daarom is het de vraag of het lezen uit bijvoorbeeld de Nederlandse Geloofsbelijdenis of Dordtse Leerregels op de plek van de Schriftlezing wel wenselijk is. In de belijdenisgeschriften spreekt de kerk de Schrift na, terwijl op deze plaats in de eredienst juist de Schrift zelf moet klinken.



met  voor het goede boek

Assendorperstraat 73
8012 DG Zwolle
Tel. 038-219802 b.g.g. 21.0090 Voor al uw (studie)boeken

boekhandel goedhart

gusta dolz nev hie

GELOOF EN WETENSCHAP IN DE GOUDEN EEUW I

..die is als een bruydegom, uytgaende uyt zijn slaepkamer..

Dat de aarde om de zon draait, is voor ons, mensen uit de twintigste eeuw, een vaststaand feit. Er is dan ook te veel evident feitenmateriaal aanwezig om aan tegenspraak te denken. Maar in de bijbel lezen we toch iets anders, zo lijkt het. Psalm 19 spreekt van de zon die haar omloop maakt. En Jezus zelf bevestigt het beeld van de zon die een omloop beschrijft, als Hij zegt dat God de zon laat opgaan over bozen en goeden. Wij zeggen zonder scrupules dat de bijbel de taal van de waarneming spreekt, maar dat daar een enorm conflict aan vooraf gegaan is, realiseren we ons niet. Over dat conflict gaan de volgende artikelen. In dit eerste artikel wil ik een korte schets geven van de belangrijke wetenschappelijke veranderingen van de zeventiende eeuw. In het tweede artikel bespreek ik de reactie van Voetius en andere theologen op die nieuwe wetenschapsconcepten. In het derde artikel wil ik stilstaan bij de opstelling die Constantijn Huygens koos in dit vraagstuk.

De zeventiende eeuw is in velerlei opzicht een gouden eeuw. Op het gebied van literatuur, schilderkunst en architectuur – om maar een paar kunsten te noemen – werden in een relatief korte tijd prestaties geleverd waar wij nu nog diep van onder de indruk zijn. Dat geldt zeker ook voor de wetenschappen. De ontdekking van de bloedsomloop door Harvey in 1628 betekende een enorme omwenteling in de medische wetenschap. En vooral het bewijs van Galileï, in navolging van Copernicus¹, dat juist de zon het middelpunt van ons zonnestelsel is, deed de wetenschap op z'n grondvesten schudden. En niet het minst de theologische! In de Republiek waren het vooral de

theologische faculteiten van de universiteiten van Utrecht en Leiden die langdurig verzet boden tegen aanvaarding van de nieuwe inzichten. De gangbare bijbelinterpretatie, de aloude exegese van teksten aangaande zon, maan en sterren, de betrouwbaarheid van de Schrift, stonden op het spel!

In zijn prachtige bundel *Over-ysselsche Sangen en Dichten* bezingt Revius, de beroemde Deventer predikant en dichter, de schepping van hemel en aarde. Ook al staat de aarde roerloos in het midden van het heelal, toch is zij zelf vol van onrust²:

HEMEL EN AERDE

*Den hemel sonder rust geduyrichlijcken wandert,
Den hemel evenwel blijft vast en onverandert.
De aerde altijt stil en sonder roeren leyt,
Noch is de aerde vol van ongestadicheyt.*

Ook al is de hemel boven ons voortdurend in beweging, toch verandert hij niet fundamenteel. Op de aarde is **alles** precies andersom. De aarde staat roerloos stil, maar ondanks de rust van planeet is alles wat er op leeft één en al drukte. In dit gedichtje refereert Revius aan het wereldbeeld dat in 1630 nog gemeengoed was in Europa. De aarde is het middelpunt van het heelal en de zon één van de zeven planeten die om de aarde cirkelen. De zon is na de Maan, Mercurius en Venus, de vierde planeet, zoals Revius in een ander gedichtje in de eerste cyclus van zijn *Over-ysselsche sangen en dichten* ook schrijft:

SONNEN-PLAETSE

*Dry boven aent gewelf, en onder dry planeten,
De sonne als een prins int midden is geseten.
De sonne is gemaectt juyst op den vierden dach,
Dies hy vierde plaets oock wel becleden mach.*

Dit oude wereldbeeld werd juist in de tijd van de dominee-dichter uit Deventer fundamenteel ter discussie gesteld. Twee jaar na de eerste publicatie van Revius' *magum opus*, in 1632 verschenen de *Dialoghi* van Galileo Galileï. In dit werk bewees Galileï, dat het heliocentri-



René Descartes (1596-1650)

sche wereldbeeld betere verklaringen biedt voor datgene wat wij allen nog steeds observeren: de 'geduyrichlijcken wandring' van de hemellichamen. Copernicus, Galileï, Kepler en Descartes zochten naar nieuwe theorieën die niet persé gebonden waren aan ongemotiveerde, **niets**-verklarende naamgeving van fysische verschijnselen. Zij wilden door experimenteel onderzoek antwoord hebben op de vraag **hoe** iets gebeurt en niet waaróm of waartoe.

Voor Aristoteles en de hele middeleeuwse filosofie heeft iedere beweging noodzakelijk een oorzaak en een doel. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Aristoteles' verklaring voor het verschijnsel 'vallen' luidt ongeveer als volgt. Veronderstel een mens valt van een toren. Een dergelijk voorwerp noemt Aristoteles een **corpus animus**. Voor dergelijke 'lichamen' is de beweging, de val, gemakkelijk te verklaren: zij bewegen zich **a se**, uit zichzelf, omdat een mens beziel is en op één of andere manier naar beneden 'wil'. Voor **corpora inanimata**, stenen bijvoorbeeld, is dat lastiger. Omdat volgens Aristoteles een beïnvloeding op afstand tussen twee lichamen onmogelijk is, moet hij wel een **oorzaak** in het vallende voorwerp zelf zoeken. Maar, hoewel een steen geen bewustzijn heeft, is er allicht toch een oorzaak, een 'generans' die in de materie geïntroduceerd wordt, die de steen laat **vallen**. Galileï kreeg hier genoeg van. Mooie namen en woorden, maar geen verklaring. Het verschijnsel van de val zelf en de versnelling moet bestudeerd worden, vond hij.³

Het was vooral René Descartes die de visie van Galileï in

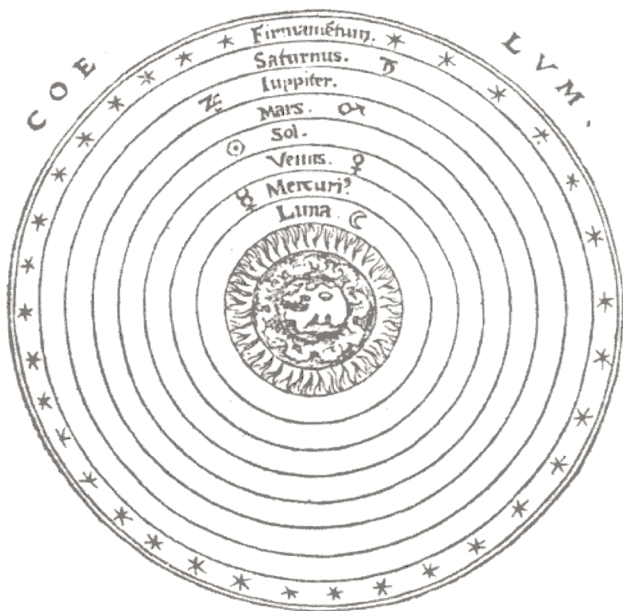
de Republiek gepropageerd heeft, hoewel vooralsnog niet openlijk. Daarbij streefde Descartes naar een wiskundige formulering van fysische verschijnselen. Na zijn ontmoeting met de Zeeuwse geleerde Isaac Beeckman (1570-1637) was hij overtuigd van de enorme waarde van de wiskunde voor de fysica. Toen Galileï door de Romeinse inquisitie gedwongen werd te herroepen, stelde Descartes de publicatie van zijn *Traité du monde*, waaraan hij o.a. in Deventer gewerkt had, uit. Enerzijds was hij te zeer getroffen door de kerkelijke dwang die de wetenschap frustreerde, anderzijds voelde hij aan dat zijn revolutionaire ideeën op grote theologische tegenstand zouden stuiten. En dat had hij goed gezien! Vooral theologen, en dan met name Leidse en Utrechtse, hebben lang geprobeerd het oude wereldbeeld vast te houden. De bijbel wijst de aarde aan als middelpunt van de schepping, zo dacht men. Belangrijk daarbij waren de bijbelplaatsen waar het gaat over het wereldbeeld, zoals Psalm 19. Aan deze psalm ontleen ik de titel van deze serie artikelen. Ik citeer het belangrijkste vers 6 en 7 (Statenvertaling):

5 [...] Hij heeft in dezelfde eene tent gesteld voor de zon. 6 En die is als een bruidegom, uitgaande uit zijne slaapkamer; zij is vrolijk als een held, om het pad te loopen. 7 Haar uitgang is van het einde des hemels, en haar omloop tot aan de einden deszelfs; en niets is verborgen voor haar hitte.

Over de verhouding tussen geloof en wetenschap stond aan de universiteit van Utrecht een enorm conflict waarin de exegese van Psalm 19 een belangrijke plaats had. Hoe deze psalm daarin functioneerde, wil ik in het volgende artikel bespreken. De uitbarsting kwam toen de arts Regius in 1639 benoemd werd tot professor aan de medische faculteit.

De in 1634 opgerichte Illustre school van Utrecht, werd al in 1636 omgevormd tot een universiteit, vooral doordat de vroedschap van de stad sterke banden met de toonaangevende docenten van de school had. Zondag 3 maart 1636 hield Gisbertus Voetius, predikant van Heusden en naar Utrecht gehaald om theologie te doceren, een preek over plaats en betekenis van de wetenschap. In die preek, die later is uitgegeven onder de titel *Sermoen van de nutticheydt der academien ende scholen*, benadrukte Voetius dat 'alle menselijke kennis en kunst ondergeschikt bleef aan de studie der godgeleerdheid'. Immers wat fundament en beginsel betreft moesten ook zij steunen op de 'Heylighen Schriftuere', dat 'boek van alle wetenschap en zee van alle wijsheydt en de academie der academien'.⁴ Voetius had als tekst gekozen Lucas 2 : 46, de geschiedenis van Jezus in de tempel. Zoals de schriftgeleerden zich aan de voeten van de Heiland overgaven aan Zijn goddelijke wijsheid, zo behoorden ook de wetenschappen zich aan de schrift te onderwerpen.

Bij de oprichting van de universiteit was dr. Van der Straten benoemd tot hoogleraar in de ontleedkunde. Maar vanwege de enorme belangstelling voor dat vak – de ont-



Het firmament naar Oronce Finé.

leedkunde was nog maar kort een geaccepteerd vak in West-Europa – zag de senaat zich genoodzaakt een bijzonder hoogleraar te benoemen. Dat werd Henricus Regius, die vanwege zijn succesvolle colleges physiologie enorm populair was bij de studenten. Maar Regius was een openlijk aanhanger van de nieuwe filosofie van Descartes en dat was waarschijnlijk de reden waarom hij bij zijn aantreden moest beloven niets dat tegen de 'geijkte begrippen' van Utrecht ingaat, te leren. Drie jaar na de start van de universiteit, op 18 maart 1639 inaugureerde Henricus Regius.

Regius en Voetius over ziel en lichaam

Al snel bleek dat de universiteit met deze hoogleraar een paard van Troje had binnen gehaald. Nadat Regius op een publieke promotie de gemoederen al hevig had beroerd door tegen de mores heftige oppositie te voeren, gooide hij vervolgens de knuppel in het hoenderhok door het voorstel te doen in een openlijk debat Harvey's ontdekking van de bloedsomloop te verdedigen. Bernardus Schotanus, de rector van dat moment, trachtte hem nog op andere gedachten te brengen, maar dat was tevergeefs. Regius kon zijn gang gaan en zijn colleges waren een doorslaggevend succes. Dat veranderde echter op 22 maart 1641 want toen nam Voetius het rectoraat over. Al voor de rectoraatsoverdracht waren door de Utrechtse overheid regels opgesteld voor openbare disputaties. Volgens deze regels moest Regius iedere stelling van te voren laten goedkeuren. En toen Regius doorging met het houden van colleges en disputaties, achtte Voetius de tijd rijp om in te grijpen. Op 8 december 1641 zou Regius een openbaar debat houden, maar hij had verzuimd één van de stellingen te laten controleren door de magistratuur. Die stelling luidde: 'uit de vereeniging van ziel en lichaam ontstaat niet een wezen *per se*, maar een wezen

per accidens'. Met deze stelling, die aansloot bij de filosofie van Descartes, was de boot aan en Voetius liet er dan ook geen gras over groeien. Op 18, 23 en 24 december liet Voetius Regius en zijn volgelingen door Lambertus van den Waterlaet, één van zijn beste leerlingen, en een overmacht van medestanders, tot het uiterste bestrijden. Voetius zelf presideerde en stond zodoende garant voor een klinkende overwinning. Maar waarom was deze stelling zo fundamenteel voor de Utrechtse rector magnificus? Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden, is het nodig iets uitgebreider in te gaan op het in 1637 verschenen boek van René Descartes, *Discours de la méthode*. Daarover in een volgend artikel.

P. Bareman

¹ Pas vorig jaar is Copernicus gerehabiliteerd door de Paus. Rome plaatste zijn boek *Dialoghi* in 1611 op de index. Zie: ND 20-10-1993.

² Uit: Jacobus Revius, *Over-ysselsche sangen en dichten*. Uitgegeven, met ongedrukte gedichten vermeerderd en van verklarende aantekeningen voorzien door dr. W.A.P. Smit. Utrecht, 1976. pag. 14.

³ Zie: dr. E.J. Dijksterhuis, *De mechanisering van het wereldbeeld*. Amsterdam, 1950. pag. 27 e.v. en 368 e.v.

⁴ De gegevens over Voetius' leven en werk ontleen ik voornamelijk aan: A.C. Duker, *Gisbertus Voetius*. Leiden, 1897. Dl. II, pag. 132 e.v.

STICHTING AFBOW

De stichting Afbouw te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp (05202-14869),

B. Kamphuis (05202-26248) en

J.G. de Kimpe (05202-16384).

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw

p/a Hoefblad 4

8265 GM Kampen.

Postrekening van de Credit Lyonnais Bank te Kampen: 806552.

HANDBOEK 1994

Het nieuwe handboek is uit. Onmisbaar voor ieder meelevend **kerklid**. Het wijst de weg naar zusterkerken, het geeft een opsomming van fungerende deputaatschappen van de generale synode, het biedt een overzicht van de organisaties en de verenigingen. Tal van diensten worden vervuld, sommige meer andere minder centraal. Je wordt dankbaar bij het overzien van zoveel mogelijkheden om de krachten te bundelen. En dan hoop je maar dat dat ook gebeurt. Organisaties zijn geen bereikte doelen, maar te gebruiken middelen.

Zo'n bijgewerkt handboek is het resultaat van een brede en zorgvuldige administratie. Dat laat zich raden.

Toch zijn er dit jaar wat merkwaardige verschrijvingen te zien. Zo staat ds. H. van den Berg kerkelijk geregistreerd onder **Ommen**, maar zijn adres is nog van Assen; en dan te bedenken dat hij het beroep naar **Dalfsen** heeft aangenomen! Hopelijk weet de verhuizer waar hij naar toe moet. Ds. A. Kruizinga keerde terug uit Zuid-Afrika en nam een beroep aan naar Delfzijl; het handboek echter verwacht het vliegtuig in Monster. Volgens het jaaroverzicht ging ds. E.J. Oosterhuis met emeritaat; daarvan is te **Marum** en Komhorn echter niets te merken. Bij het overzien van de naamlijst van predikanten wordt ieder benieuwd naar de bijzondere arbeid van ds. D. Griffioen te Voorburg. In de opsomming van buurtschappen wordt Zwolle gedeeltelijk ondergebracht bij Langeslag; voorzover deze vermelding ooit correct is geweest, is zij nu toch in ieder geval verleden tijd. En het deputaatschap voor aangepaste kerkdiensten is niet ingesteld als een **studiedeputaatschap**, al studeren ze daar natuurlijk wel.

Maar eerlijk is eerlijk: verreweg het meeste staat keurig op zijn plaats. Het handboek ziet er goed verzorgd uit.

Een enkel aandachtspunt. Het is een grote vooruitgang, dat van steeds meer kerken het adres van de **preekvoorziening** is opgenomen. Het blijft hoop ik de bedoeling dat alle kerken deze opgave zullen verstrekken. Voor predikanten met een waslijst aan afspraken, waarin zomaar iets verandert, is het noodzakelijk het aanspreekpunt terug te kunnen vinden.

En zou het niet mogelijk zijn, van al die verenigingen en organisaties een **overzichtslijst** op te nemen, zoals nu bijv. gebeurt met de adverteerders? Want soms blijf je zoeken naar de stichting die je hebben moet. Diaconaat bijv. verwacht je niet onder verenigingen, en verder is in die uitgebreide rubriek de volgorde weinig doorzichtig.

De statistische overzichten spreken hun eigen taal, al is niet elk getal te doorgronden. Dankbaar mogen wij zien, hoe de Here de kerken bewaarde, het ledental mocht groeien, al is ieder vertrek te betreuren.

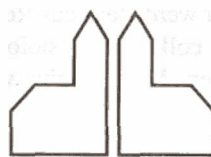
Het jaaroverzicht is van de hand van de redacteur, dr.

W.G. de Vries. Het dwingt bewondering af, hoe hij in de loop van het jaar zeer veel heeft bijgehouden om het ons overzichtelijk te vertellen. Soms zou je wensen, dat hij het iets objectiever deed, zoals ten aanzien van de besluitvorming ter generale synode te **Ommen**. Uiteraard wordt ook aandacht geschonken aan de Vrijmaking, nu 50 jaar geleden. Sober maar duidelijk wordt in herinnering gebracht, hoe de Vrijmaking van de leerbinding in 1944 een wederkeer was naar het leven bij het Woord van God in leer en kerkregering. Echter, door deze beperkte opzet komt de samenhang tussen toen en nu wat minder duidelijk uit de verf. Juist voor de nieuwe generaties lijkt het me zo belangrijk te laten zien, dat de betekenis van de Vrijmaking in het heden aanwijsbaar is.

Het jaaroverzicht wordt gevolgd door een gedenken van vijf overleden predikanten. Van elk werd een eigen In Memoriam geschreven. Een stijlvolle presentatie. Wij gedenken onze voorgangers. En wij bedenken, dat de kerk op aarde naar de hemel toe wordt vergaderd.

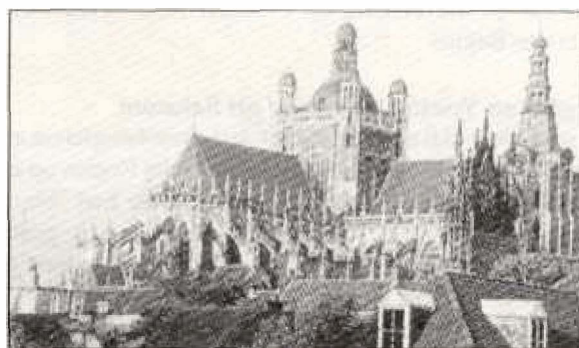
B. Luiten

N.a.v. W.G. de Vries (red), *Handboek 1994 ten dienste van de gereformeerde kerken in Nederland*, Goes 1994, 384 blz., prijs f 17,50.



REEDS 140 JAAR

donatus VERZEKERT VERTROUWD



DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het van kerkelijke eigendommen
- verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundig experts
- is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de leden/verzekerden uitgekeerd in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%)
- kent op maat gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendekking indien na een schade het gebouw niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden uitgeweken.

Onderlinge Verzekering
Maatschappij Donatus u.a.

Postbus 5055
5201 GB 's-Hertogbosc

Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.

Taal

Over de onlangs voorgestelde wijzigingen in de spelling van de Nederlandse taal, die intussen niet zijn aanvaard, schreef Hans Ree onlangs in *NRC/Handelsblad*:

Tijdens de grote veldslagen van de spellingsdiscussie was ik elders aan het werk en nu kan ik van een afstandje kijken wat me het meest getroffen heeft. Het was een stukje van een hoofdartikel in de Volkskrant. Ik citeer uit het hoofd. 'Voor de discussie kan beginnen, moet eerst een hardnekkig misverstand worden opgemind. Het misverstand dat door een spellingsverandering ook de taal verandert. De spelling is slechts een afspraak die we gemaakt hebben over hoe de gesproken taal op schrift wordt gesteld. Taal en spelling zijn verschillende dingen. Tijd die niet meer hoeft te worden besteed aan spellingsonderricht, kan worden vrijgemaakt voor echt taalonderwijs.' Helemaal letterlijk zal mijn weergave niet zijn, maar de zelfverzekerde toon van iemand die denkt een waarheid als een koe te debiteren, heb ik er niet ingelegd, die zat al in het origineel. Het is een stelling die we vaker hebben gehoord en nog vaak zullen horen, bij het vorige spellingsdebat en bij het volgende, en steeds zal hij uitgesproken worden met de aplomb van de vanzelfsprekendheid. Niettemin lijkt me de onwaarheid van de stelling evident. Is het schrift een afspraak om klanken op papier vast te leggen? Misschien is het alfabetische schrift zo begonnen, maar het is er ver aan ontstegen. We weten nauwelijks hoe een woord uitgesproken wordt. Ieder mens doet het anders. Onderzoekers kunnen met bandrecorders het land ingaan en duizenden mensen het woord Volkskrant laten uitspreken. Het zal een rijke verscheidenheid aan materiaal opleveren. Materiaal dat niet ter zake doet voor de vraag hoe het woord geschreven wordt. Dat weten we heel goed zonder naar allerlei gebrabbel te luisteren. Het is eerder omgekeerd dan het hoofdartikel dacht. Het schrift is helemaal niet een afspraak om klanken vast te leggen. Eerder nog is het geschreven woord een norm die bepaalt hoe de uitspraak zou moeten zijn.

We zeggen dat de televisie-weerman de helft van zijn woorden inslikt. Op grond waarvan? Niet op grond van onze eigen uitspraak, want we doen hetzelfde als hij. We vergelijken zijn woorden met het geschreven woord en dan missen we het een en ander. Bijna iedereen kent uit zijn jeugd de ervaring dat hij opeens merkte dat hij een vertrouwd woord jarenlang verkeerd had gezegd. Zonder dat iemand het gemerkt had. Pas als je het woord een keer opgeschreven zag, merkte je dat je altijd een heel ander woord in gedachten had, dat toevallig min of meer op dezelfde manier werd uitgesproken.

Het geschreven woord is het eigenlijke woord. Er zullen veel woorden zijn die vaak zijn opgeschreven en nog nooit door iemand uitgesproken. Dan wordt het wel heel erg vreemd om te zeggen dat het schrift een afspraak is om klanken vast te leggen. Nee, het schrift is een zelfstandig systeem, al zijn er natuurlijk relaties met het gesproken woord. Lang nadat wij zullen verstommen doordat onze trommelvliezen verscheurd zijn door de razende moderne tijd, zullen we blijven schrijven en geen mens zal zich er om bekommeren dat het schrift geen klanken meer weergeeft. Ik ergerde me aan het hoofdartikel waarin het schrift zo ondergeschikt werd gemaakt aan de spraak en ik probeerde een dadersprofiel vast te stellen. Zelfgemaakte kleren. Miso-soep. Non fictie-boeken die tot goed gedrag aansporen. Een beetje kinderachtig van me. Het was in feite een eeuwenoude filosofische tegenstelling die maakte dat wat voor mij een eviden-

te onjuistheid was, voor een ander een waarheid als een koe kon zijn. We moeten minstens tot Plato teruggaan om het hoofdartikel van de Volkskrant te kunnen begrijpen. De gelijkenis van de grot. De platonische ideeënwereld.

De filosofische nominalist ziet aan de ene kant de verwarrende verscheidenheid van de wereldse verschijnselen en aan de andere kant de door mensen gemaakte begrippen van de taal. Die twee werelden komen niet overeen. De nominalist heeft zich daarmee verzoend, want hij weet dat hij niets anders heeft. De **platonist** niet. Die heeft een derde wereld nodig, tussen de dingen en de woorden. De platonische idee, waarvan zowel de dingen als de woorden een afspiegeling zijn. Zo was het ook met die **hoofdartikelschrijver**, die in feite waarschijnlijk een collectief was, want een hoofdartikel van een krant is een soort encycliek, waarin niet de mening van een persoon, maar de diepe overtuiging van een zo groot mogelijke groep tot uitdrukking komt.

Aan de ene kant is er de Babylonische **spraakverwarring** van de miljoenen verschillende manieren waarop woorden worden uitgesproken. Een reiziger in Baskenland zei eens over de inwoners: 'Er wordt wel gezegd dat ze elkaar kunnen verstaan, maar dat geloof ik niet'. Hij zou het in ieder land hebben kunnen zeggen, ook in zijn eigen land. Aan de andere kant is er het strenge schrift. Voor wie oplet lijken spraak en schrift nauwelijks met elkaar te maken te hebben en voor **sommigen** is dat onbevredigend. In gedachten moet de hoofdartikelschrijver een derde begrip hebben ingevoerd, dat de kloof kon overbruggen: 'de uitspraak van een woord. Je kan nog een andere vergelijking maken, met de Katholieke Kerk. De rijke variëteit aan menselijk gedrag. De zedenleer die dat gedrag moet standaardiseren. Voor de kerk zijn die twee niet genoeg, omdat ze te ver van elkaar lijken te staan. Er moet iets tussen worden gestopt, om ze aan te laten sluiten. Een mythisch begrip: de menselijke natuur. Dan kan het lijken alsof de wet een natuurwet is.

Ik was wel erg ver van het hoofdartikel afgedwaald, maar ik was blij dat ik wat eerst niet had kunnen begrijpen, nu had kunnen plaatsen in een geestelijke traditie van duizenden jaren. Het was niet zomaar een losse flodder geweest, maar werkelijk een soort encycliek, met een diepe filosofische en zelfs politieke achtergrond. De wens om het schrift voor te stellen als een afspiegeling van het gesproken woord staat voor een politiek programma. De **verdediging** van het natuurlijke, het **kleinmenselijke** en het organisch gegroeide. De afwijzing van het onbarmhartige liberalisme, dat tussen het menselijk gedrag en de wet geen natuurlijke verbinding weet te leggen. Het was al met al bijzonder leerzaam geweest, dat artikel over de spellingshervorming, en in gedachten zong ik de lof van de spelling, het trema, het verbindingsstreepje en de apostrof, die mij en misschien ook de schrijver van dat hoofdartikel tot zulke boeiende vergezichten hadden geleid.

W.G. de Vries

Huwelijk zonder partner?

Ds. M.P. van Dijk, al meer dan negentig jaar, maar ondanks deze leeftijd kennelijk nog fris, schreef in *Credo* van februari 1994 het volgende:

Huwelijk zonder partner, hoe kan dat? Laat ik proberen het uit te leggen. Ik kan dat het beste doen aan de hand van een voorbeeld. U heeft ongetwijfeld wel eens geluisterd naar de muziek van de beroemde componist Tsjaikowski. Schitterende muziek, geïnspireerd toen hij liefde opvatte voor een rijke bewonderaarsster, mevrouw Van Meck. Tsjaikowski heeft haar nooit gesproken, slechts enkele keren in de verte gezien, doch dertien jaar zeer vertrouwelijk met haar gecorrespondeerd. Liefde vanuit de verte. Romantische liefde.

Mensen kunnen elkaar romantisch liefhebben, we weten er uit eigen omgeving misschien wel voorbeelden van. Waar komt ze op neer? Ze komt hierop neer dat we niet de persoon die wij ontmoeten liefhebben, maar het beeld dat wij van hem of haar vormen. Dat beeld zal natuurlijk wel enige overeenkomst vertonen met de werkelijkheid, maar kan daar ook zo sterk van afwijken, dat teleurstelling niet kan uitblijven wanneer we intensief met elkaar kennismaken.

Het kan gebeuren dat beeld en persoon zo ver van elkaar verwijderd zijn, dat de persoon zelf nauwelijks meer nodig is. Aanbidding vanuit de verte. Gedroomde liefde. We hebben te maken met een liefde, een genegenheid die geheel op zichzelf is gaan staan, leeft uit eigen bronnen, bijna zou ik zeggen, genoeg heeft aan zichzelf, aan eigen verwachting, eigen inspiratie. Het verhaal gaat, dat Tsjaikowski en zijn geliefde bang waren elkaar te ontmoeten. Ze vreesden dat ze elkaar bitter zouden tegenvallen.

Waarom ik dit alles vertel? Ik geloof dat romanticisering, idealisering zo u wil, ook op het gebied van de religie, het gebied van de religieuze gevoelens een rol kan spelen. Niet zo maar een rol. Nee, een geweldige rol, een rol van grote betekenis. Hele boeken zijn erover volgeschreven. Mooie boeken vol ontroerende getuigenissen. Vol van ervaringen die de schrijvers koesterden omtrent een liefdevolle vader, die nog geen enkel boos woord durfde te zeggen, geen enkele afkeuring deed horen, alles wat de mensen deden door de vingers zag. Romantische liefde! Geïdealiseerd godsbeeld. Niet God hadden die schrijvers lief, maar het beeld dat zij zich vormden. Een weerspiegeling van het innerlijke leven van die auteurs, zonder contact met de werkelijkheid. Huwelijk zonder partner!

Huwelijk zonder partner! Een volk zwerft jarenlang door de woestijn. Op een gegeven moment is er geen water, geen brood, geen voedsel. Een vage hoop zegt dat het straks beter zal worden. Het beloofde land wenkt vanuit de verte. Maar het duurt m lang en ze worden zo moe. Geloof wisselt met ongeloof. Velen zeggen dat ze de moed maar opgeven. Anderen dat ze het doel zullen bereiken. Religieuze ervaringen. Geloof, hoop, verwachting. Licht in de duisternis. Maar waar is God die een verbond sluit? Waar is God die het volk belooft dat zij Kanaän zullen binnentrekken? Waar is God die ervoor zorgt dat zij droogvoets door de zee gaan?

Wat missen we in die verhalen omtrent de doortocht door de woestijn? Het verbond. Het Woord, de woorden. De beloften. En dat is nu juist de taal van de bijbel.

De psalmen zijn vol van ervaringen. Geloof, hoop, moed, soms ook wel vertwijfeling en wanhoop. Maar wat is in deze psalmen altijd weer de achtergrond, het geraamte om het zo eens te zeggen? Weer: het verbond. Ervaringen zijn in de psalmen reactie op wat God gezegd en gedaan heeft. Wanneer we dat weglaten komt er heel iets anders tevoorschijn. Huwelijk zonder partner. Hoogstens een zoekontwerp. Of een verbond als zoekontwerp.

Mensen hebben nagedacht over God. Er moet toch ergens een macht zijn die leidt, aan wie we ons kunnen toevertrouwen. Maar of die God werkelijk bestaat, weten we niet. Of Hij werkelijk bestaat zal later wel blijken. Het doet er ook niet zoveel toe, we zijn rijk met onze ervaringen. Mensen hebben nagedacht, mensen hebben een beeld ontworpen. We knielen nog altijd voor beelden. De tijden zijn niet veranderd.

Er ligt een kind in de kribbe. Engelen zingen hun lied. U is heden geboren de Heiland, de Redder, de Zaligmaker. Hij verlost. In Hem worden de oude woorden vervuld. Weet u wat wij daarvan kunnen maken? Dit, dat dat kind uiting van onze hoop is. Het kind sterft, wordt vervolgd, onderdrukt, moet lijden. Ziet u wel hoe het in de wereld toegaat? De zwakken, de armen, de mensen die achteraan komen zijn nog altijd en waren steeds, het kind van de rekening. Het kind van Bethlehem is uiting van onze ervaring van onderdrukt-zijn door de machtigen. Is dat kind onze Redder, onze Heiland? Zijn wij ermee getrouwd? Is Hij de bruidegom? Zijn wij de bruid? Of zijn wij met onze gedachten getrouwd; onze gedachten ten aanzien van dat kind?

Huwelijk zonder partner. De partner is een gedachte, een droom, een beeld, een visioen.

Hij bestaat niet werkelijk. Hij staat op uit de doden. Dat is meer, veel meer dan uiting van onze verwachting dat wij zullen leven.

Je kunt, dat is onze conclusie, met een schat aan ervaringen, voikomen alleen zijn. We waren alleen en blijven het, terwijl we toch iemand zochten. Je zocht een bruidegom, je zocht een bruid. Iemand om mee te leven. Je hebt hem niet gevonden. Je kan wel advertenties plaatsen, maar je hebt hem niet gevonden. Iemand die je kan vertrouwen, waarmee je kan leven, die met je meetrekt door de woestijn.

Is de ontkerkelijking onomkeerbaar?

Vorige week verscheen een nieuw rapport over de ontkerkelijking in Nederland. Het laat zien hoe in vijftientig jaar steeds meer mensen weggroeiden van het geloof. Nederland, vroeger christelijk genoemd, is nu een van de meest onkerkelijke landen in Europa.

In *Trouw* van 12 februari plaatst de godsdienstsocioloog prof. dr. G. Dekker een aantal kanttekeningen bij het rapport *Secularisatie in Nederland, 1966-1991*.

In grote lijnen geeft het rapport een goede beschrijving van de huidige situatie en van de trends die zich op het ogenblik aftekenen. Het is daarmee een belangrijke bron van informatie over het godsdienstige en kerkelijke leven in Nederland. Maar ik denk dat juist bij één van de aandacht trekkende punten van dit rapport, namelijk de prognose, enige kanttekeningen zijn te maken.

(...)

Wie had in de jaren vijftig, toen er – het is nauwelijks meer voor te stellen – serieuze discussies waren over de mogelijkheid dat de rooms-katholieken de meerderheid van de bevolking zouden vormen, kunnen denken dat vanaf de jaren zestig de secularisatie zo hard zou toeslaan? En wie had in de jaren zeventig, toen godsdienst en kerk zienderogen achteruitgingen, kunnen denken dat men nauwelijks tien jaar later weer over een herleving van de godsdienstigheid van de mensen sprak? We weten dus ook nu niet wat voor verrassingen de toekomst nog in petto heeft.

We denken nog te veel in termen van een rechtlijnige ontwikkeling: vroeger was het leven en het samenleven religieus en in de loop van de tijd wordt het onontkoombaar en onomkeerbaar seculier. De wetenschap en het rationele denken komt in de plaats van de godsdienst. Maar we hebben langzamerhand ontdekt dat er niet alleen een crisis in de religiositeit is, maar ook een crisis

in de seculariteit. We komen er met onze rationaliteit niet uit. Wat voor consequenties heeft dat voor godsdienst en kerk? (...)

In de lijn van het vorige: is wel voldoende rekening gehouden met de in de laatste tijd sterk gegroeide **reformatorisch/evangelische** groeperingen en bewegingen? Er heeft zich in die kringen – **tegen** de hoofdstroom in – zuilvorming voorgedaan (denk maar aan de reformatorische scholen, de EO, en de RPF). Welke betekenis zal dat hebben voor de toekomst? (...)

Ondanks deze opmerking vindt Dekker de situatie hoogst ernstig:

Valt het dus allemaal wel mee? Neen. De situatie met **betrekking tot de christelijke godsdienst en de kerken** is bijzonder triest en de vooruitzichten zijn uitermate somber.

Bijzonder triest, omdat ook uit dit onderzoek weer blijkt, dat met name de jongere generatie een zeer zwakke band heeft met

de christelijke traditie en een nog **zwakkere** band met de kerken heeft. De socialisatie heeft **gefaald** en dat is niet minder dan fnuikend voor een organisatie. Want, dat is uit dit onderzoek en uit de praktijk wel duidelijk, de kans dat men op latere leeftijd zich tot de kerken wendt, is uiterst gering.

Daarom zijn de vooruitzichten voor de kerken ook zo somber. Ik weet dat er ook vroeger perioden zijn geweest waarin het kerkelijke leven allerminst floreerde en waarin het daarna toch weer opleefde. Maar als men bij die kennis troost zoekt en denkt dat er ook nu wel weer een periode van opleving zal komen – omdat zich nu eenmaal, ook in **godsdienstig** leven, golfbewegingen **voordoen** – dan heeft men **de ernst van de situatie** toch onvoldoende verdisconteerd. Nog nooit in de geschiedenis is de onkerkelijkheid zo groot geweest: nog nooit heeft de **ongodsdienstigheid** zo duidelijk sociale vormen aangenomen.

Er is weinig vertrouwen in de kerken (de Nederlanders hebben meer vertrouwen in de rechtspraak en het zakenleven dan in de kerken!) en men neemt in toenemende mate afstand van de ker-

ken. Het lijkt erop dat er een groeiende kloof tussen kerk en godsdienst is, ook tussen kerk en christelijke godsdienst. Die laatste verandert snel, qua vorm en qua inhoud. En de kerken veranderen kennelijk niet snel genoeg om aan die veranderende **godsdienstigheid** vorm te geven.

Het rapport van het Sociaal en cultureel planbureau wijst niet alleen op verandering en verzwakking van de godsdienstigheid van de mensen, maar ook op de zwakte en de onmacht van de kerken om de nog bestaande godsdienstigheid vorm te geven. Daarmee legt het niet **alleen** de zwakke positie van de kerken bloot, maar bevat het ook een uitdaging aan de kerken om zich nog sterker dan tot nu toe op die situatie te bezinnen.

Moeten de kerken anders worden? Moeten zij niet vooral werk maken van het trouw doorgeven van de bijbelse boodschap aan de gelovigen en hun kinderen?

G.J. van Middelkoop

Bij de Tijd

Gereformeerd
magazine
voor opinievorming

2e jaargang nr 6 februari 1994

de kerk: moeder of hospita

Wil de Reformatie nog steeds leidinggeven zonder 'discussie'?

Wij zitten in verkeerstoren

Vluchtelingen komen thuis in de kerk

A N T W O O R D C O U P O N

Ja, ik neem een abonnement op Bij de Tijd en ontvang voor f 25,- de nog te verschijnen nummers van de jaargang.

Naam:

Adres:

Postcode: Plaats:

Handtekening:

Deze coupon in een open envelop zonder postzegel opsturen aan:
Bij de Tijd, Antwoordnummer 18,8260 VB Kampen

Beroepen te Nijkerk: A.P. Feijen te Heemse; te Zeist: P. Groenenberg te Amersfoort-West.

Beroepbaar gesteld na **praeparatoir** examen door de klas-sis Kampen: J.A. Schelling, Dijkstraat 6, 8261 VX Kam-pen, e (05202) 22831.

Aangenomen naar Appingedam: J. Geelhoed, kandidaat te Kampen.

Bedankt voor De Bilt-Bilthoven en Bunschoten-Oost: A.H. Driest te Buitenpost; voor Rouveen: G. Treurniet te Waardhuizen C.A.

EMERITAAT

Aan ds. S. Braaksma, docent aan de Middelbare Theolo-gische School (MTS) te Waimarangu, is emeritaat ver-leend wegens ziekte.

Ds. **Braaksma** is geboren op 28 dec. 1933. Hij volgde de Chr. HBS te Groningen en enkele jaren wis- en natuur-kunde aan de Groninger Universiteit. Van 1953-1957 diende hij bij het Wapen van de Marechaussee en stu-deerde tevens Latijn en Grieks voor het Staatsexamen. Daarna studeerde hij aan de Theologische Hogeschool in Kampen (Broederweg). In 1964 werd ds. **Braaksma** be-vestigd in de **Geref.** Kerk te Souburg-Vlissingen. In 1967 aanvaardde hij een beroep van de kerk te Assen voor het zendingswerk in Brazilië. Tot 1979 was hij als missionair predikant werkzaam in **Curitiba**. Van 1979-1991 was hij predikant van de **Geref.** Kerk te 's-Hertogenbosch. In die periode werd hij benoemd tot curator van de **Geref.** Mis-siol. Opleiding. Verder was hij curator van de Theologi-sche Universiteit in Kampen (1987-1991). Door de depu-taten BBK werd hij 1 febr. 1991 benoemd tot docent aan de MTS op Sumba. In de loop van 1993 zag hij zich we-gens ziekte genoodzaakt te repatriëren. Per 1 nov. 1993 is zijn emeritaat ingegaan. Het adres van ds. **Braaksma** is: De Vallei 20,9405 KJ Assen, a (05920) 54902.

PERSBERICHT

Door de Generale Synode van de **Geref.** Kerken in Neder-land, gehouden te **Ommen** 1993, zijn deputaten benoemd om de mogelijkheden te onderzoeken voor de oprichting van een Instituut voor **Geref.** Theol. Toerusting (Engels: Institute for Reformed Theological Training (IRTT)).

Dit instituut wil o.a. door middel van cursussen de gere-formeerde theologie, zoals die aan de Universiteit te Kampen wordt gedoceerd, in een notedop beschikbaar maken voor anderen. Gedacht wordt aan theologische studenten en theologen in het buitenland die grote belang-stelling voor de gereformeerde leer hebben, maar in eigen land geen gelegenheid vinden daarin verder te studeren.

De cursus vraagt dat ze goed gemotiveerd zijn, middel-baar theologisch niveau hebben en de engelse taal rede-lijk beheersen. Predikanten, docenten aan middelbare theologische opleidingen, maar ook theologische studen-

ten aan niet-gereformeerde instellingen, die bredere oriëntatie wensen, zijn welkom.

De deputaten kregen ook de opdracht de doelstelling van een eventueel op te richten instituut in de praktijk op zijn haalbaarheid te testen. Daarom besloten zij om dit jaar al te starten met een zes-weekse cursus. Bij voldoende deel-name zal die gehouden worden van 25 mei t/m 6 juli in de nieuwe kerk te Hattem. Ook de huisvesting wordt in Hattem geregeld. De uitnodigingen voor deelname en in-formatiefolders zijn al op weg naar diverse kerken, instel-lingen en personen in binnen- en buitenland.

De cursus zal een semi-populair karakter dragen. Door overleg met en advies van de hoogleraren van de Theol. Universiteit wordt de kwaliteit van de cursus echter goed bewaakt. De voertaal zal Engels zijn.

De deputaten hopen hiermee indirect dienstbaar te zijn aan de verkondiging van het evangelie in de wereld en de verbreiding van de gereformeerde leer. Daarmee willen ze missionaire activiteiten ondersteunen en mogelijk ma-ken. Zij zijn er van overtuigd dat deze cursus niet alleen studenten uit verschillende werelddelen met elkaar zal verbinden in dezelfde interesse voor **geref.** theologie, maar tegelijk hen zal trainen om deze leer in eigen situa-tie concreet toe te passen.

IRTT – Institute for Reformed Theological Training, Postbus 112, 8050 AC Hattem; a 00-31-5202-12878, Fax.: 00-31-5202-30270.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Steenwijk * **Preekvoorz.:** G. Veen, a (05210) 12126; **Diensten:** Kerkgebouw aan de Vrouwenstr. (kleine kerk) e (05210) 11455 (p. 84).